

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Bakalářská práce

**Pohled na císaře Augusta v beletristickém
zpracování**

(Emperor Augustus in Later Literary Tradition)

Autor: Veronika Vondrová

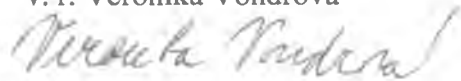
Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Jana Keprtová Csc.

Rok: 2008/2009

Prohlášení o samostatném zpracování bakalářské práce

Tímto prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Pohled na císaře Agusta v beletristickém zpracování* napsala a zpracovala v plném rozsahu vlastnoručně a sama.

v. r. Veronika Vondrová

Poděkování

Mé poděkování patří paní Aleně Hoffmanové z knihovny Kabinetu pro klasická studia, která mi s velkou ochotou vyhledala a zapůjčila všechny tituly, které jsem po ní žádala a paní docentce Janě Kepartová, vedoucí mé bakalářské práce.

Obsah

1. Úvod	5
2. 1. <i>Důvod vzniku a práce a volby daného tématu.....</i>	5
1. 2. <i>Doposud publikované práce o tématu a další zdroje bádání</i>	6
1. 3. <i>Struktura zkoumaného díla.....</i>	8
2. Pohled na císaře Augusta v beletristickém zpracování	11
2. 1. <i>Augustovo dětství.....</i>	11
2. 2. <i>Augustovy počátky politické kariéry a legalizace moci.....</i>	12
2. 3. <i>Bitva u Filipp.....</i>	26
2. 4. <i>Sextus Pompeius a sicilská válka</i>	34
2. 5. <i>Bitva u Aktia</i>	41
2. 6. <i>Období Augustovy vlády.....</i>	48
2. 7. <i>Augustus a jeho nejbližší</i>	50
3. Závěr	53
3. 1. <i>Obecné zamyšlení o vztahu mezi historickou realitou a fabulací</i>	53
3. 2. <i>Zhodnocení Vandenbergova díla.....</i>	54
4. Seznam použité literatury a pramenů.....	57
5. Přílohy	58

1. Úvod

2. 1. Důvod vzniku a práce a volby daného tématu

Na úvod se zamyslím nad příčinami, které mne vedly k výběru tohoto tématu. Především jsem se zabývala otázkou, nakolik toto téma rezonuje se současnými problémy. Jak správně předpovídal Alvin Toffler, vstoupili jsem do věku informačních technologií. Často se dnes mluví o flexibilitě, operativnosti a rychlosti jako základních vlastnostech, jimiž by měl člověk v informační éře disponovat. Naproti tomu vypadá historická věda v běžném povědomí jako něco antikvárního, zastaralého, nemoderního. Stojí zde proti sobě kontrast rychlého získávání informací prostřednictvím internetu proti dlouhodobé a náročné historické práci s prameny. Ve skutečnosti není ovšem realita zdaleka tak jednoznačná. Naopak historická věda dnes využívá poznatky informačních technologií. Stejně tak vědec-informatik, by měl vidět důsledky své činnosti v širším společenském kontextu a především mít schopnost kritického myšlení. A to je především dnes výsadou humanitních věd.

Nicméně se stále nabízí otázka, nakolik a čím dnes může oslovit historická věda současného člověka. Člověka, který má o historii eventuální zájem, odmítá se však probírat obsáhlou odbornou literaturou, či dokonce primárními prameny. V souvislosti s antikou musíme uvážit, nakolik je nám tato vzdálená a pochopitelná. Dušan Třeštík kdysi rekonstruoval duchovní svět Kosmy tím, že se snažil přechít všechna díla, která mohl Kosmas ve své době znát. Seznámení s historickým obdobím pochopitelně znamená i seznámení s jeho literaturou, uměním a filosofií. Nelze však čekat od běžného čtenáře, že je schopen historickou skutečnost v celé její šíři rekonstruovat. A zde právě leží úskalí historického románu a zvláště historických románů z antiky. Rada romanopisců si vybere atraktivní téma a zpracuje jej. Dílo je pak vděčně přijato čtenářskou obcí, zatímco ze strany historiků se ozývají výtky. Typickým příkladem může být Gravesův román *Já, Claudius*, kde autor vydává za fakta Tacitovy domněnky o císařovně Livii jako travičce julsko-claudijské dynastie. Ještě markantnějším příkladem je film *Gladiátor*, pojednávající o císaři Commodovi, který se však vymyká všem poznatkům historické vědy.

Když se na věc podíváme z jiného úhlu, zjišťujeme, že právě umění dnes může současnému člověku antiku přiblížit. Masové filmy a bestsellery dokáží vzbudit zájem o skutečnou historii a kdyby nic jiného, tak toto stačí.

Na základě těchto úvah jsem usoudila, že bude velice zajímavé vybrat jeden konkrétní historický román a zjistit, do jaké míry jeho obsah odpovídá prokázaným faktům historické reality. Rozhodla jsem se zabývat dílem německého spisovatele Philippa Vandenberg, který v současné době patří mezi vyhledávané autory románů s historickou tematikou. Jeho knihy patří mezi bestsellery a jsou vyhledávány širokou čtenářskou obcí. Zvolila jsem román *Tajné deníky císaře Augusta*, protože se domnívám, že císař Augustus je natolik výjimečná osobnost, že si zaslouží zvýšenou pozornost a jeho jméno by mělo být známo širší veřejnosti. Mým cílem je pokusit se zjistit, jakým způsobem jej Vandenberg prezentuje a informace, které o něm v románě uvádí, srovnat s informacemi, které jsou obsaženy v pramenné literatuře. Na základě této komparace vyhodnotím, zda obraz císaře Augusta v tomto konkrétním beletristickém zpracování koresponduje s výpovědí pramenů. Zde je nutné zdůraznit, že se bude jednat pouze o můj subjektivní názor. Vzhledem k tomu, že císař Augustus žil v době před dvěma tisíci lety, množství informací, které se o něm dochovaly, je značně omezené. Po prostudování pramenů si každý badatel vytvoří o císařově osobnosti vlastní názor a s ním pracuje. Tento názor si vytvořil i Philipp Vandenberg a mým cílem je se pokusit kriticky zhodnotit, jakým způsobem Augusta prezentuje. O *Tajných denících císaře Augusta* doposud nevyšla žádná recenze ani jiná práce, která by se jimi zabývala, což je další důvod, proč se touto knihou zabývat a pokusit se ji zhodnotit. Román je literární žánr, který autorovi dovoluje fabulovat a materiál, se kterým pracuje, upravovat dle své potřeby, ale pokud se snaží představit běžnému čtenáři významnou historickou osobnost, tak by informace, které předkládá, neměly významně měnit historická fakta.

1. 2. Doposud publikované práce o tématu a další zdroje bádání

Postava císaře Augusta je pro badatele velmi atraktivní a ve svých dílech se jím zabývá řada autorů, proto uvedme jen ta nejznámější. Pro svou práci jsem využila literaturu, která je dostupná v českém jazyce. V českém překladu doposud

vyšla pouze jediná monografie věnovaná Augustovi, a to dílo *Augustus* v nakladatelství Vyšehrad, jehož autorem je Werner Eck. Mezi další významná díla, která jsou v češtině dostupná a dotýkají se Augustovy osobnosti, patří například *Dvanáct Cézarů* od Michaela Granta anebo dílo *Římští císařové* od stejného autora. Na rozdíl od Ecka, který popisuje historické události, se Grant zaměřuje na povahové rysy císařů. Dalším dílem dostupným v českém jazyce je *Doba Augustova* od autorů J. Dobiáše, O. Jiráně a A. Salače.

V cizojazyčné literatuře stojí za zmínku dílo P. Zankera *Augustus und die Macht der Bilder*, který se zabývá tím, jaký obraz o sobě Augustus propagoval a jeho dílo patří mezi ta nejhodnotnější, jež o Augustovi vznikla. Dále uveďme například díla *Augustus. Eine Biographie* od W. Amelinga, *Augustus und seine Zeit I-II* od V. Gardthausena, *Augustus. Princeps und Monarch* od D. Kienasta, *Augustus* od W. Schmitthennera, *Kaiser Augustus* od F. Vittinghoffa nebo *Augustus: godfather of Europe* od R. Hollanda. Všichni tito autoři se zabývají významem Augusta v historii a zkoumají jeho život.

Vedle odborné literatury se Augustem zabývají také romanopisci. A to Philipp Vandenberg v díle *Tajné deníky císaře Augusta* a Allan Massie v díle *Augustus*. Z těchto dvou románů, které jsou oba dostupné v českém jazyce, jsem zvolila dílo Vandenbergovo. A to proto, že se jedná o současného a světově známého autora a lze proto předpokládat, že jeho dílo bude mít větší množství čtenářů a tím pádem ovlivní více jedinců v jejich pohledu na císaře Augusta.

V případě posuzování Augustova života žádný badatel nesmí opomenout pramennou literaturu. Mezi nejvýznamnější díla patří Augustův vlastní životopis *Res gestae Divi Augusti*. Jedná se o dílo, které sepsal sám císař a podává v něm přehled činů, které během svého života vykonal. Ačkoli je v díle několik nepřesností, jeho hodnota je vysoká. Je totiž dokladem toho, jak sám sebe císař vnímal a zejména jak chtěl, aby jej vnímalo okolí.

Za další významný pramen lze pokládat *Životopisy dvanácti císařů* od římského historika Suetonia (69 nebo 70 - kolem 140). V tomto případě se nejedná vyloženě o historické dílo jako spíš o sebrané historiky o těchto císařích. Toto dílo je důležité zejména pro poznání ~~té~~ doby.

Mezi další nejvýznamnější prameny patří dílo *Životopisy slavných Řeků a Římanů* řeckého spisovatele Plútarcha (okolo 50 - okolo 120). Jedná se o dvacet dva dvojic životopisů významných řeckých a římských osobností, jejichž životní

příběhy navzájem porovnával a hledal jejich společné rysy. Plútarchovy životopisy měly velký význam i v budoucnu, kdy z nich čerpali mnozí autoři, a to ať už z oblasti umění anebo historici. V díle nenalezneme životopis, který by se týkal pouze Augusta, ale dostatek informací je o něm obsaženo v životopise Antoniově.

Z dalších pramenů je nutno připomenout dílo *Letopisy* od římského historika Tacita (kolem 55 - 115, pravděpodobně 120, nejpozději 124). Ten zde vylíčil římské dějiny od smrti císaře Augusta až do období smrti císaře Nerona.

Existuje celá řada další pramenné literatury, ale nedosahuje již takového významu, jako výše uvedená. Z autorů zmiňme například Appiána, Hérodiána nebo Plinia Staršího. Cenné informace můžeme najít i v dílech básníků, například u Vergilia, Horatia nebo Propertia.

1. 3. Struktura zkoumaného díla

Kniha Philippa Vandenberg je koncipována jako soukromý deník císaře Augusta, jedné z nevýznamnějších postav antických dějin. Vandenberg věnuje převážnou část knihy období od Augustova narození (roku 63 př. Kr.) po bitvu u Aktia roku 31 př. Kr., jejíž vítězství jej vyneslo na čtyřicet pět let do čela římského impéria. Kniha zachycuje nejen historické události z Augustova života, ale především jeho vnitřní pocity a prožitky. Snaží se přiblížit proslulého panovníka jako člověka z masa a kostí, a ne jako božského císaře, jako tomu bylo během jeho života a ještě dlouho po něm.

Forma knihy je jasná - denní číslované zápisy. Přesto lze knihu rozdělit do dvou větších celků. První část knihy je zaměřena především na císařovo mládí a přechod do dospělosti. Čtenář je seznámen zejména s historickými událostmi z Augustova života s důrazem na mocenský boj mezi ním a jeho největším životním sokem - Markem Antoniem. Císař zde bez jakýchkoli zábran odhaluje své nitro a svěřuje stránkám deníku, jaké pocity jej tehdy provázely. Za pomyslný konec první části knihy lze považovat zápisky týkající se bitvy u Aktia roku 31 př. Kr. V okamžiku, kdy Augustus vylíčil okolnosti, které jej definitivně učinily prvním mužem ve státě, přestal se v zápisech zaměřovat na svou politickou kariéru. Jeho úvahy jsou spíše filozofického charakteru a jsou jakýmsi přemítáním o životě. Staříčkový císař, vědom si svého brzkého odchodu z pozemského života, vzpomíná stále častěji na věrné přátele a oblíbence a vede s nimi v duchu dlouhé dialogy.

Vyjadřuje obdiv k významným osobnostem z oblasti filozofie, historie a dalších věd a cení si jejich moudrosti a ušlechtilých myšlenek. Augustus se zde jeví jako nesmírně vzdělaný muž s rozsáhlými vědomostmi a láskou k dějinám a tradici. S každým následujícím dnem jsou však zápisy pesimističtější a císař stále častěji vyjadřuje obavu o budoucnost impéria, které celý svůj život budoval.

V první kapitole knihy vysvětluje, jakým způsobem budou „Deníky“ vedeny. Augustus se v zápisech svěří, že byl svědkem znamení, které kněží vyložili jako předpověď jeho smrti, která má nastat za rovných sto dní. A protože starověký člověk byl pověřivý a měl posvátnou úctu k nadpřirozeným jevům, přikládal i sám císař tomuto znamení velký význam. Ačkoli byl Augustus tou dobou již velmi starý a jeho tělo sužovala nejedna choroba, rozhodl se začít sepsávat paměti, v nichž by uchoval své myšlenky a vzpomínky pro budoucí generace. Každý den sepsal alespoň pár řádků svých úvah a poté je vždy předal propuštěnci jménem Polybius, který se zavázal přísahou, že se o existenci deníků se nikomu nezmíní, dokud bude císař živ. Postava Polybia čtenáře provází celou knihou a jeho krátké komentáře představují přechody mezi obdobími v Augustově životě.

Augustus ve výkladu svého života postupuje chronologicky. První kapitoly knihy jsou věnovány Augustovu dětství a vzpomínkám na rodiče. Následující části deníků postupně objasňují uplatňování Augustových nároků vyplývajících z Caesarova testamentu, pomstu Caesarovy smrti, upevňování Augustovy mocenské pozice v rámci říše a peripetie s tím spojené, jakou byla například sicilská válka, propagandistickou politiku Augusta a jeho spor s Markem Antoniem a jeho milenkou, egyptskou královnou Kleopatrou, která vyústila v rozhodující bitvu u Aktia roku 31 př. Kr. a rozhodla o budoucí podobě římského impéria.

Vandenbergova kniha je napsána srozumitelným jazykem a běžného čtenáře nezatěžuje zbytečnými informacemi. Latinské termíny obsažené v textu jsou vysvětleny ve slovníku, kterým je dílo doplněno. *Tajné deníky císaře Augusta*¹ jsou beletristickým dílem, takže a priori nemohou být určeny pro odbornou veřejnost, ale pro zástupce veřejnosti laické, kteří mají chuť seznámit se nenáročnou formou s postavou císaře Augusta. Cílem knihy proto není držet se striktně historických fakt, ale přizpůsobit příběh císařova života tak, aby byl snadno pochopitelný a čtivý i pro běžného čtenáře.

¹Dále jen *Deníky*

2. Pohled na císaře Augusta v beletristickém zpracování

2. 1. Augustovo dětství

Vandenberg v popisu událostí z Augustova života postupuje chronologicky. V prvních kapitolách *Deníků* se Augustus rozpomíná na své dětství. Celý svůj život se považuje za potomka božského Julia a jako boží zázrak vidí i samotné své narození. Důraz, který kladl na božský původ byl tak veliký, že této představě podlehl i římský lid, ostatně o tom vypovídají i historické prameny. Například *Pompeius Aurelius Viktor v Knize o císařích* píše: „*Proto mu v Římě a ve všech slavných městech v provinciích zasvěcovali chrámy, ustanovovali kněze a náboženská sdružení jak za jeho života, tak po smrti.*“² V podobném duchu píše i římský polyhistor Suetonius, jehož dílo *Životopisy dvanácti císařů* je velmi cenné, neboť napomáhá pochopit antickou mentalitu. „*...mladík patricijského rodu, v své prosbě o slevení těžšího trestu za cizoložství, uváděl, že je držitelem a takřka chrámovým strážcem půdy, které se poprvé po svém narození dotkl božský Octavianus, a když žádal o udělení milosti se zřením k božstvu jemu takřka vlastnímu a domácímu, bylo usneseno, aby se ta část domu stala svatyní.*“³ Tato událost je dnes již neprokazatelná a pravděpodobně se jedná pouze o jednu z historek, které se o císaři tradovaly, přesto nám ale podává důkaz o tom, že ještě v době Suetoniova života (69 nebo 70 – 140 po Kr.) byl Octavianus pokládán za božského. Suetonius pokračuje, když zmiňuje, že: „*Na dědovském statku u Veliter se dosud ukazuje světnička, kde trávil své útlé dětství. Je skromňoučká a podobá se spižírně. Vejít do ní jinak než z nezbytnosti a po očištění, pokládá se za svatokrádež.*“⁴

O Augustově dětství se nedochovaly žádné informace a ani Vandenberg se tomuto období téměř nevěnuje. Letmo zmiňuje nejbližší příbuzné, matku Atii a biologického otce Octavia, ke kterému se Augustus staví odmítavě a za svého legitimního otce považuje pouze prastrýce Gaia Julia Caesara. A „*tomu, který jej zplodil - i bohy je třeba zplodit - nevděčí za nic, a proto mu ani neříká otče; vždyť skutečným tvým otcem není ten, jenž vložil sémě, nýbrž ten, který se k tobě zná.*“

2Aur. Vict., v: Herod., 1975, s. 211.

3Suet., 1974, s. 75.

4Suet., 1974, s. 75.

Proto tedy nenosí jméno Gaius Octavius a příjmení Thurinus, jaké nosil onen první manžel jeho matky, protože u města Thurie úspěšně porazil prchající otroky. Odvážil se snad někdy někdo oslovit mne tím jménem? Quos ego! (Já vám dám!)“⁵

Vandenberg stručně představuje i druhého Atiina manžela a Augustova nevlastního otce, Lucia Marcia Philippa. Ani k němu však císař nechová vřelý vztah. Vandenberg pravděpodobně pro vylíčení vztahu mladého Octavianiana k nevlastnímu otci čerpal ze Suetoniových historek. Ten v *Životopisech dvanácti císařů* zmiňuje, že: „*Posléze se vydal (Octavianus) do Říma a ujal se dědictví, přestože matka vyslovovala pochybnosti a otčím Marcius Philippus, bývalý konsul, ho od toho dokonce velmi odrazoval.*“⁶ Podobné svědectví podává také římský historik a rétor Gaius Velleius Paterculus, který píše, že: „*Matka Atie a otčím Filipp neschvalovali, aby přijal nenáviděné jméno Caesarovo, ale blaho obce a veškerého okršlku zemského přivlastňovalo je zakladateli a zachovateli římského národa. Proto zamítl mladý muž božské myslí lidské rady a předsevzal si spíše domáhati se s nebezpečenstvím věcí nejvyšších, než nízkých s bezpečností, a chtěl raději spoléhati na svého strýce a Caesara než otčíma, říkávaje, že by bylo hříchem, aby sám sobě zdál se nehodným býti jména, kterého hoden zdál se býti Caesarovi.*“⁷

Vandenberg Marcia Philippa prezentuje jako muže, který Octavianovi „ukradl“ nejen matku, ale snažil se ho také připravit o dědictví po božském Caesarovi, za což jej Augustus odsuzuje.

2. 2. Augustovy počátky politické kariéry a legalizace moci

Souvislejší popis událostí z Augustova života zahajuje Vandenberg dobou, kdy bylo Octavianovi, jak se pozdější císař Augustus jmenoval, devatenáct let a kdy ho zastihla zpráva o prastrýcově nečekaném skonu. Tou dobou pobýval v makedonském přístavu Apollónia, kde čekal spolu s legiemi na Caesara, který připravoval vojenské tažení proti Parthům, obyvatelům oblasti jihovýchodně od Kaspického moře a jednomu z největších protihráčů rodícího se římského impéria. V Apollónii patřil mezi Octavianovy druhy také Markus Vipsanius Agrippa, jeden z nejuvěrnějších a nejmilovanějších císařových přátel. Vandenberg si byl tohoto

⁵Vandenberg, 2007, s. 18.

⁶Suet., 1974, s. 77.

⁷Vell., 1902, s. 91.

přátelství evidentně dobře vědom, neboť postava Agrippy provází čtenáře v průběhu celé knihy. Zasazuje jej do děje hned v prvních kapitolách, když Augustus vzpomíná, jak „*poznámenán nemocí zmobilizoval Božský vojsko, soustředil lodě a peníze ze států pod ochranu Říma a jeho pověřil organizací předvoje v makedonském přístavu Appollonii. Jmenován pro příští rok do hodnosti magister equitum, vydal se s přáteli Agrippou a Maecenatem na cestu do provincie, kde vyčkali dalších rozkazů*“⁸

Historické prameny potvrzují, že devatenáctiletý Octavianus roku 44 př. Kr. v Apollónii skutečně pobýval, neboť tu spolu s početnými legiemi čekal na prastrýce. Byl zde ale mimo jiné také proto, aby rozšiřoval své vzdělání. *Když chystal Caesar výpravu proti Dákům a odtud proti Parthům, byl Octavianus napřed poslán do Apollónie. Zde se věnoval studiím, jak píše Suetonius.*⁹ O Octavianově pobytu v Apollónii se zmiňuje také řecký historik Appiános: „*Protože Octavius byl ještě mladík, poslal ho Caesar do Apollónie u Ionského moře, aby si tam jednak prohluboval své vzdělání, jednak se zdokonaloval ve vojenském umění a mohl ho pak doprovázet na výpravě proti nepřátelům.*“¹⁰

Události související s Caesarovou smrtí líčí Vandenberg poměrně chaoticky a neuspořádaně, takže běžný čtenář se může v ději velice snadno ztratit. Octavianus se o smrti Caesara dozvídá z dopisu své matky Atie, která jej vybízí k urychlenému návratu do Říma. Odjíždí proto do jižní Itálie, kde ho již zastihuje opis Caesarova testamentu, ze kterého se dozvídá, že Caesar jej ustanovil svým hlavním dědicem a posmrtně jej přijal za syna. V následujícím popisu se Vandenberg místo vylíčení historických událostí zamýšlí spíše nad tím, jak mladý Octavianus tento zlomový okamžik svého života prožíval a detailněji se také věnuje Octavianově vztahu k jeho hlavnímu politickému rivalovi, Marku Antoniovi, blízkému spojenci Gaia Julia Caesara a jednomu z adeptů na jeho následovníka.

Vandenberg se zde pravděpodobně nechává inspirovat prameny, které popisují vztahy mezi Octavianem a Markem Antoniem jako velice komplikované.

Pro ilustraci uveďme úryvek z díla řeckého historika a spisovatele Plútarcha, který píše, že: „*Antonius jím (Octavianem) nejprve jako mladíčkem opovrhoval: říkal mu, že je blázen, ba že nemá kloudného rozumu ani dobrých přátel, a chce na*

⁸Vandenberg, 2007, s. 71.

⁹Suet., 1974, s. 77.

¹⁰App., 1989, s. 201.

*sebe vzít takové neúnosné břímě, dědictví po Caesarovi. Ale když on si v tom nedal říci a požadoval od něho peníze, Antonius stále mluvil i jednal vůči němu zpupně. Když se ucházel o tribunát lidu, postavil se proti němu, a když stavěl v divadle podle rozhodnutí senátu zlaté křeslo otcovo, pohrozil mu, že ho dá zavřít, nepřestane-li jednat demagogicky.*¹¹

Suetonius vztah Octaviana a Marka Antonia popisuje takto: „Protože se však jeho počínům stavěl na odpor konsul Markus Antonius, od něhož očekával, že bude dokonce jeho hlavním podporovatelem, a protože mu v ničem nebyl ochoten poskytovat ani zcela obvyklou úřední pomoc jinak než za nesmírné úplatky, přešel Oktavián na stranu šlechticů; pozoroval totiž, že je u nich Antoniušve velké neoblíbené. A tak na pobídku některých straníků najal lidi, aby Antonia sprovodili ze světa.“¹²

Augustus ve svých zápiscích nazývá Antonia bezohledným a zdánlivě nepřemožitelným protivníkem.¹³ Popisuje jej jako mocichtivého muže, který se snažil za každou cenu zabránit tomu, aby mladý Octavianus uplatnil své nároky vycházející z Caesarovy poslední vůle. Sám sebe chápe jako toho, kdo Řím zachránil před uzurpátorem a pomstil otcovu smrt. Antonius v Augustových očích patří k „Římanům upřednostňujícím vítězství před mírem a i když prožil mládí jako poživačný hýřil, i přesto, že v Athénách studoval řecké filozofy, řinčení zbraní miloval víc než svoji ženu, dokonce víc než svoji milenku.“¹⁴

O sobě Augustus soudí, že „byl vždy mužem činu. Kdyby byl tehdy, kdy mu všichni radili vzdát se Caesarova dědictví - protože Markus Antonius, ten pes, si peníze Božského přisvojil, když jsem nic netuše dlel v Apollónii - kdyby tehdy déle váhal, poslední vůle jeho otce by se nikdy nenaplnila. Později by jej postavili do jedné řady s Caesarovými vrahy a pochybuei, že by ten hanebný zločin byl kdy odpykán.“¹⁵

Ačkoli je Vandenbergův popis velmi stručný, vychází při něm z informací, které lze doložit historickými prameny. Přesto je nutné jej k úplnému pochopení událostí doplnit.

¹¹Plut., 1967, s. 627.

¹²Suet., 1974, s. 78.

¹³Vandenberg, 2007, s. 114.

¹⁴Vandenberg, 2007, s. 114.

¹⁵Vandenberg, 2007, s. 20.

K Octavianovi se zpráva o Caesarově smrti dostala v době, kdy pobýval v Apollónii, avšak o znění jeho testamentu byl seznámen až v Itálii, kam rychle odcestoval. Jakmile se o prastrýcově skonu dozvěděl, nabádali jej údajně rádcové, aby armádu, která čekala na tažení proti Parthům, získal na svou stranu. Octavianus v této době ale ještě neznal podrobnosti spojené s Caesarovou smrtí, ale hlavně přece neznal znění závěti.¹⁶ Ostatně jak zmiňuje také Appiános: „*Protože Octavius neznal další podrobnosti, zmocnil se ho strach z nejistoty, zda se vraždy účastnil celý senát, nebo pouze jednotlivci, zda většina Caesarových stoupenců již viníky potrestala, nebo s nimi souhlasí, a není-li snad lid na jejich straně.*“¹⁷

Pravděpodobně z tohoto důvodu se Octavianus s vojsky spojil až v Brundisium (dn. Brindisi), která ho zde údajně s nadšením uvítala. Prameny vypovídají o tom, že Octavianus byl mezi vojáky velice oblíbený. Dle Appiána „*k němu do Apollónie postupně přicházely na cvičení jízdní oddíly z Makedonie a často jej také navštěvovali jako Caesarova příbuzného někteří velitelé. Octavius přijímal všechny přívětivě, takže se jejich prostřednictvím stal známým mezi vojáky a těšil se jejich náklonností.*“¹⁸ Že byl Octavianus mezi vojáky oblíbený a dokázal si získat jejich věrnost, se ostatně v budoucnu ukázalo ještě mnohokrát.

Augustus ve svých pamětech vytýká Antoniovi, že za peníze božského Julia naverboval vojáky, ne však k obraně státu, nýbrž k vlastní ochraně. Takže ti, kteří vraždu Caesara schvalovali, protože podle jejich názoru tak byl odstraněn diktátor, se nyní začali obávat, zda zavražděný diktátor neuvolnil pole tyranovi. To Octavianovi vyneslo velké sympatie, zvláště když plnil odkaz božského Julia, zůstavený v závěti tím, že z vlastních prostředků potřebným plebejcům vyplácel po třech stech sesterciích. K tomu ovšem musel v dražbě prodat velkou část svých soukromých statků, protože Antonius v domnění, že se dědictví vzdá, urval pro sebe jmění Božského, a jemu z něho nezůstal ani as.¹⁹

Zde Vandenberg uvádí pouze polopravdu, stejně jako Augustus ve svém vlastním životopise *Res gestae Divi Augusti*²⁰, který Vandenberg použil jako jeden ze zdrojů pro psaní své knihy. Augustus uvádí doslova: „*Maje devatenáct let věku,*

¹⁶Eck, 2004, s. 13.

¹⁷App., 1989, s. 201.

¹⁸App., 1989, s. 201.

¹⁹Vandenberg, 2007, s. 114.

²⁰Dále jen *Res gestae*

sebral jsem z vlastního popudu a na vlastní náklady vojsko, s jehož pomocí jsem stát ujařmený samovládou strany osvobodil. ²¹

Octavianus se podle všeho sám rozhodl převzít Caesarovo dědictví, ale pouze jeho vlastní finanční zdroje by mu k tomuto činu sotva stačily. Octavianus jednak požadoval část peněz, které byly připraveny pro financování války proti Parthům, ale především bez jakéhokoli oprávnění, bez pověření, vybral současně i roční tribut provincie *Asia*.²² Takto posílněn již mohl přijet do Říma a převzít Caesarovo politické dědictví.

Octavianus (podle Caesarovy závěti) částku tří set sesterciů každému příslušníkovi římského městského lidu skutečně vyplatil. Stal se tak všeobecně známým politikem a získával si sympatie občanů Říma. Lid si na svou stranu mimo jiné naklonil i tím, že uspořádal hry na oslavu Caesarových vítězství a když se během her na obloze objevila kometa, nebylo pochyb o tom, že Caesar byl přijat mezi bohy.

O hrách a kometě, která se v průběhu nich na obloze objevila podává svědectví Suetonius: *„Sám pak Octavianus uspořádal hry na oslavu Caesarových vítězství, když se to neodvažovali učiniti ti, do jejichž úřední povinnosti to náleželo.* ²³

O hrách se zmiňuje také Iulius Obsequens: *„V průběhu her Venuše Roditelky, které pořádal jménem kolegia, obrátila k sobě zraky všech hvězda vlasatice, která vzešla o páté hodině odpoledne v severním souhvězdí. Protože se ta hvězda objevila při hrách Venušiných, bylo usneseno zasvětit ji jako ozdobu hlavy zbožněnému Iuliovi.* ²⁴

Ačkoli se Octavianovi podařilo získat přízeň lidu, situace, ve které se nacházel, nebyla snadná. Rozložení sil po atentátu na Caesara stále nebylo zcela vyjasněné. Úřad konsulů zastávali Markus Antonius společně s Gnaem Dolabellou a přestože Antonius patřil mezi nejvěrnější z Caesarových druhů, nebyl chápán jako jeho přirozený nástupce. Naopak u řady politiků, ale i veteránů a lidu ztratil na oblibě, a to zejména kvůli svému neprůhlednému vztahu k různým politickým uskupením. Přesto měl na své straně ještě dost stoupenců na to, aby odradil Octaviana a jeho přívržence od otevřeného boje - Octavianovi vojáci ještě nebyli

²¹Aug., v: Eck, 2004, s. 99.

²²Eck, 2004, s. 13.

²³Suet, 1974, s. 78.

připraveni bojovat proti jiným caesarovcům. I přesto se Antonius cítil natolik ohrožen, že se rozhodl Řím raději opustit. Odjel do severní Itálie, kde poblíž města Mutiny (dn. Modena) zahájil obléhání jednoho z Caesarových vrahů, Decima Bruta. Jeho nejistota však byla vzápětí ještě prohloubena, když polovina jeho legií podlehla lákavým Octavianovým darům a přešla na jeho stranu. Octavianus zde projevil své skvělé diplomatické schopnosti a sílu osobnosti, *když dary získal na svou stranu vojsko a lid péčí o zásobování, podmanil si celkem snadno všechno ostatní.*²⁵

Vandenberg pochopil složitost situace, ve které se Octavianus nacházel a pokusil se popsat, co v té době budoucí císař prožíval.

Augustus vzpomíná na své politické začátky a vybavuje si, jaký pociťoval strach a nejistotu. Situace v Římě byla napjatá a Octavianus si nemohl být jistý, kdo je jeho přítelem a kdo nepřítelem. Vybavuje si, jaké obavy cítil při pomyšlení na Caesarovu poslední vůli a na to, jak těžký má před sebou úkol. Vzpomíná, kolik měl kolem sebe nepřátel a jak mu zpočátku nikdo nevěřil a vyjadřoval se z nejrůznějších důvodů proti němu.

Nejhorší vzpomínky má na Marka Antonia, který pro něj představoval většího nepřítele než Caesarovi vrazi, Brutus a Cassius. Antoniovi vyčítá, že se k Caesarovi sice stavěl jako přítel, avšak ve skutečnosti bylo jeho jednání předem promyšlené a plné postranních úmyslů. Označuje jej za patolízala, hledícího si pouze vlastního prospěchu.²⁶

Nejen na Antonia, ale i na Lepida vzpomíná se zlobou a vyčítá mu, že se za Caesarova přítele pouze vydával a ačkoli věděl o chystaném atentátu, Caesara před ním nevaroval a do senátu, kde byl zavražděn, ho nechal odejít. Jednání těchto mužů se Augustovi hnusí a uvědomuje si Caesarovu opuštěnost jako důsledek jeho politické moci. Stejně osaměle jako Caesar se cítí i on sám a zamýšlí se nad tím, jak by se zachoval dnes, kdyby měl možnost vrátit čas a znovu se rozhodovat, zda přijme politické dědictví či nikoli. Tyto myšlenky ho přivádí k závěru, že kdyby věděl, jaký osud ho jednou potká, že bude umírat sám a bez přátel, raději by se vzdal všech úřadů a dal přednost poklidnému životu na venkově, kde by mohl dělat,

²⁴Iulius Obsequens, v: Liv., 1979, s. 466.

²⁵Aur. Vict., v: Herod., 1975, s. 211.

²⁶Vandenberg, 2007, s. 116.

co by ho jen napadlo, a snad by tak měl možnost být sám sebou, což mu jeho osud nikdy nedopřál.²⁷

Augustus si přiznává, že nikdy nebyl takovým géniem, za jakého je považován a jakým byl jeho božský otec. Obdivuje, jak Caesar vždy jednal cíleně a samostatně, kdežto on byl pouze mužem kompromisu. Obzvláště nerad vzpomíná na triumvirát, který v Bononii zorganizoval společně s Markem Antoniem a Lepidem, a to ani ne tak s úmyslem získat podporu jednoho nebo druhého, jako spíše ze strachu před vzpourou jejich přívrženců.²⁸ Dnes se za tento kompromis stydí a vyčítá si, že kvůli svému zbabělému kroku uvrhl Řím do dusivé atmosféry proskripce. Na svou obhajobu dodává, že byl příliš mladý a nezkušený na to, aby byl schopen situaci odhadnout. Cítí zhnusení nad tím, jak kšeftoval s přívrženci druhé strany a s výčitkami svědomí vzpomíná, jaký osud kvůli jeho nerozvážnosti potkal Marka Tullia Cicerona. Byl to přece Cicero, kdo přesvědčil senátory, aby na mladičkého Octaviana přenesli úřady, které mu kvůli jeho věku nepříslušely a kdo mu svou řečí vydobyl většinu hlasů republikánů a umírněných caesarovců, bez nichž by zůstal bezmocný. Augustus si dobře uvědomuje službu, jakou pro něj vykonal, a o to více jej trápí, jak Antonius s Ciceronem skoncoval. Nechal mu setnout hlavu i obě ruce a ostudně je nechal vystavit na řečnické tribuně fora.²⁹ Velmi pro něj truchlí a vzpomíná, jak doslova *proud jeho slz, které proléval pro Marka Tullia Cicerona, nebral konce, jeho polštáře zvlhly jako cely stanu skrápěné ranní rosou. Jak pro tak bídně skonavšího velikána státu slzel, jaký byl jeho smutek. Do smutku se však vkrádal vztek nad vlastní zbabělostí, nad jeho slaboštvím a nevděčností. Tak hořké slzy nikdy neprolil.*³⁰

Vandenberg se pokusil vcítit do mladého Octaviana a popsal jeho vnitřní prožitky. Jeho popis však působí nevěrohodně. Zdá se, jako by si Vandenberg pokoušel představit, co by on sám na Octavianově místě prožíval. Jeho popis vyvolává spíše dojem prožitku, jaký by v sobě choval člověk přelomu dvacátého a dvacátého prvního století po Kr. žijící v demokratické a civilizované střední Evropě. Octavianův vstup do politiky nebyl snadný, a to ať už vzhledem k jeho věku či nejisté politické situaci. Ale kroky, které učinil, nenasvědčují, že by jednal

²⁷Vandenberg, 2007, s. 117.

²⁸Vandenberg, 2007, s. 117.

²⁹Vandenberg, 2007, s. 118.

pouze kompromisně a pod vlivem třetích osob, spíše naopak. Celou dobu se projevoval jako charismatická osobnost, která si dokázala velice rychle získat respekt vojska, jehož silou ostatně disponoval po celou dobu své vlády. Je pravda, že vstup do politiky mu do jisté míry usnadnila přední osobnost republikánského směru, Markus Tullius Cicero, který si uvědomoval hrozbu přicházející z Antoniovy strany a veřejně na ni upozorňoval, což zmiňuje i Plútarchos a dodává, že: „Z mužů působících v obci měl tehdy největší vliv Cicero. Ten rozněcoval všechny lidi proti Antoniovi a nakonec přemluvil senát, aby ho prohlásil za nepřítele.“³¹

Ale byl to Octavianus, který dokázal využít situace. Republikáni v senátu sice zastávali většinu, takže mohli přijímat usnesení proti Antoniovi, ale na rozdíl od Octaviana nedisponovali žádnou vojenskou silou, takže je nemohli uplatnit v praxi. Octavianus s Ciceronem uzavřel spojenectví a výměnou za senátorskou pozici dal senátu k dispozici své vojsko a zároveň byl jmenován jeho vrchním velitelem. Senát také potvrdil, že vojákům vyplatí Octavianem slíbené finanční dary. Rozkaz zněl jasně: zasáhnout proti Antoniovi v severní Itálii, kam uprchl a kde zahájil obléhání Decima Bruta, a odvrátit tak hrozbu nárůstu jeho moci.

Octavianus celou dobu zdůrazňoval své závazky vůči Caesarovi a nutnost pomstít jeho vrahy. Uvědomoval si, že když nezastává žádný oficiální úřad, musí odkazovat na své pečeti stvrzené legitimní vazby na Caesara, pokud chce v politice něčeho dosáhnout.

V okamžiku, kdy vyjednával se senátem o zásahu proti Marku Antoniovi, nebyla pomsta Caesarových vrahů na prvním místě. Octavianus s nimi určitý čas dokonce i spolupracoval. Tuto změnu jeho postoje jednoznačně muselo zaregistrovat i caesarovsky smýšlející vojsko, které bylo připraveno Bruta s Cassiem potrestat, ale i přesto Octavianus dokázal vojáky udržet na své straně a zachovat si jejich loajalitu. Historik Suetonius ve svých *Životopisech dvanácti císařů* dokonce popisuje, že Octavianus na pobídku některých straníků najal lidi, aby Antonia sprovodili ze světa. Tato nástraha však byla prozrazena a Octavianus proto ze strachu z pomsty převedl uplácením na svou stranu veterány, aby mu poskytli ochranu v případě nebezpečí.³²

³⁰Vandenberg, 2007, s. 119.

³¹Plut., 1967, s. 627.

³²Suet., 1974, s. 78.

Ať už je Suetoniova historka pravdivá či nikoli, informace, které se o Octavianovi dochovaly, jej rozhodně nevykreslují jako nezkušeného mladíčka, který sebou nechal manipulovat. Dnešní člověk, žijící v demokratickém světě, si jen stěží dokáže představit, že by se mohl ocitnout v podobných situacích, jaké osud nachystal Octavianovi. Nezapomínejme, že doba Octavianova života byla diametrálně odlišná od té dnešní. Lidský život zdaleka neměl takovou hodnotu jako dnes a válka a fyzické násilí byly běžnými prostředky k prosazení vůle. Octavianova výjimečnost mimo jiné spočívala v tom, že období jeho vlády bylo klidné a příliš se nebojovalo, ale pouze představa toho, jakých územních zisků dosáhl, o kolik reforem se zasloužil a jaký respekt si získal nejen u občanů, ale i u politiků, vnucuje představu osobnosti, která byla nesmírně autoritativní, charismatická a sebevědomá. Ostatně i Aurelius Victor uvádí, že: „*Byl miláčkem Štěstěny, takže Indové, Skythové, Garamanti a Baktrové k němu vyslali poselství, aby s nimi uzavřel mírovou smlouvu.*“³³ V podobném duchu píše i Marcus Iunianus Iustinus, když Augusta popisuje jako muže, který „*zjednal velikostí svého jména více, než by byl jiný vůdce zbraněmi mohl vykonati.*“³⁴ Takže Vandenbergův popis zlomeného starce je nepřesvědčivý a vyvolává spíše úsměv na rtech.

Události mezi Antoniovým odchodem z Říma do jižní Itálie a uzavřením druhého triumvirátu popisuje Vandenberg velice stručně a nezasazuje je do širšího kontextu, takže čtenář může souvislosti vytušit jen těžko, navíc jeho výklad je nepřesný a vyvolává mylné dojmy.

Když Augustus vzpomíná na dobu svého vstupu do politiky a na to, jak jej prožíval, na několika řádcích zmiňuje jakýsi triumvirát, jeden ze svých životních kompromisů, který zorganizoval společně s Markem Antoniem a Lepidem, a který podle jeho slov ve skutečnosti vůbec nepotřeboval. Uvádí, že: „*Géniové nesnášejí kompromisy, já je vyhledával. V Bononii jsem zorganizoval triumvirát s Antoniem a Lepidem, přestože jsem pomoc jednoho ani druhého vůbec nepotřeboval. Antonia strhal ve svých filipikách Cicero, v bitvě u Mutiny ho Caesarovi přívrženci Hirtius a Pansa porazili tak těžce, že jediným východiskem byl pro něj útek do jiné části Galie. Na Lepida, který spravoval Galii a Hispanii, uvalil senát klatbu. Já jsem však přesto s oběma uzavřel přátelský pakt, protože jsem se obával vzbouření jejich přívrženců, kteří zůstali v Římě. Říši jsme si rozdělili: Já dostal její západní část,*

³³Aur. Vict., v: Herod., 1975, s. 211.

³⁴Iust., 1904, s. 309.

*Antonius východní část a Lepidus spravoval hlavní město - byl to kompromis předem odsouzený k ztroskotání.*³⁵

Triumvirát Vandenberg do knihy zasazuje bez souvislostí. Čtenář je z jeho popisu schopen vytušit, že šlo o jakési rozdělení mocenských pozic v římském impériu, ale na základě jakých událostí k němu došlo a kdy byl uzavřen, vysvětleno není. Navíc se najednou na scéně objevuje osoba Aemilia Lepida, který v knize sice již jednou figuroval, ale ve zcela jiné souvislosti. Kromě toho Vandenbergova úvaha, že Octavianus triumvirát s oběma muži uzavřít vůbec nepotřeboval, není pravdivá. V dalších odstavcích je naznačena atmosféra, která v Římě po uzavření triumvirátu panovala. Augustus vzpomíná na období proskripce a zpětně si vyčítá, že triumvirát uzavřel, protože Řím uvrhl do období politické nestability.

Vandenberg toto období v *Denících* vylíčil poměrně zkresleně. Jak již bylo zmíněno v předcházejících odstavcích, Augustus si během vzpomínek vybavoval, jak jednal zbaběle a se studem vzpomíná, jak s Antoniem a Lepidem kšeftoval. Vrací se často v myšlenkách do doby, kdy vstupoval do mužského věku a uvědomuje si, jaká dezorientace a jak neuspořádané vztahy na všech stranách panovaly. Je přesvědčen, že krize států mají vždy původ v krizích svých vůdců. Ve skutečnosti však toto období bylo pro Octavianiana zlomové a díky své intuici a několika promyšleným diplomatickým tahům si usnadnil situaci před dalšími vyjednáváním.

V době, kdy Octavianus vedl jednání se senátem o Antoniově zneškodnění, obléhal Antonius u města Mutiny v severní Itálii Decima Bruta. Antonius uprchl do severní Itálie poté, co Octavianus začal získávat lid i senát na svou stranu.

Octavianus po převzetí *fascēs* na žádost senátu za Antoniem vytáhl. Tažení se zúčastnili i úřadující konsulové, caesarovci Hirtius a Pansa. Antonius byl v bitvě sice poražen, ale oba konsulové byli smrtelně raněni. Jejich smrt však přinesla Octavianovi užitek. Po obou konsulech zbyla vojska, která přešla na Octavianovu stranu, což ho velice posilnilo.

V souvislosti s bitvou u Mutiny podává zajímavé svědectví historik Suetonius. Uvádí, že po smrti Hirtia a Pansy se začaly šířit pověsti, že oba konsulové zahynuli z Octavianova návodu. Údajně se chtěl po Antoniově porážce a smrti obou mužů výhradně sám zmocnit vítězných vojsk.³⁶

³⁵Vandenberg, 2007, s. 117.

³⁶Suet., 1974, s. 79.

Octavianus se po vítězné bitvě u Mutiny sice vojensky posílil, ale pro senátory začal ztrácet na přitažlivosti. Antonius byl poražen a Caesarovým vrahům, Brutovi a Cassiovi, senát potvrdil mocenské pozice, které si vydobyli v *Makedonii* a *Sýrii*. Antonius po prohrané bitvě sice musel uprchnout, ale krátce nato se mu podařilo získat důležité spojence, místodržící západních provincií, a to Asinia Polliona, Munatia Planka a Aemilia Lepida, se kterými si předsevzali společný politický cíl - pomstít Caesarovu smrt.³⁷

Octavianus pochopil vážnost situace a uvědomil si, že pokud se chce v politice udržet na významné pozici, musí se správně rozhodnout, ke které skupině se přidá. Aby upevnil své postavení, využil toho, že oba konsulové v bitvě u Mutiny padli, a vyslal do Říma delegaci centurionů. Delegace vyžadovala na senátorech jednak úřad konsula pro svého velitele a dále odměny pro vojáky, které jim senátoři již dlouho slibovali. Senát však tento požadavek odmítl a Octavianovi tak nezbylo nic jiného, než začít jednat. Rozhodl se proto vytáhnout podruhé na Řím. Tentokrát byl úspěšný. Lid jej, společně se strýcem Quintem Pediem, 19. srpna 43 př. Kr. zvolil konsulem. Jak Augustus dodává v *Res gestae*: „Lid mne pak téhož roku zvolil konsulem, když oba konsulové padli ve válce, a triumvirem k uspořádání státu.“³⁸

Tato informace je sice pravdivá, ale jen do určité míry. Octavianus byl skutečně jmenován konsulem, ale do Říma přitáhl s vojskem, takže lidu vlastně nezbylo nic jiného, než jeho požadavkům vyhovět. Hned poté byl vytvořen tribunál proti Caesarovým vrahům. *Konsul Gaius Caesar podal návrh zákona o zavedení soudního vyšetřování proti těm, jejichž vinou byl zabit Caesar, jeho otec. Na základě tohoto zákona byli žalováni Markus Brutus, Gaius Cassius a Decimus Brutus a byli také za své nepřítomnosti odsouzeni.*³⁹ Tímto krokem se Octavianus vrátil zpět ke svému hlavnímu cíli, pomstě Caesarovy smrti, a zároveň mu dal oficiální podobu. Nechal také konečně vyplatit svým vojákům finanční odměny, které jim byly již dlouho přislíbeny, a to ze státní pokladny.

Octavianus byl v tuto chvíli připraven zlikvidovat otcovy vrahy. Stejný úmysl měl i Antonius a další caesarovci, kteří se kolem něj začali seskupovat. Antonius tak pro Octaviana začal opět představovat reálné nebezpečí. Navíc zde existovalo státní prohlášení konsula Dollabely, na jehož základě byl Antonius a jeho

³⁷Eck, 2007, s. 16.

³⁸Aug., *Res gestae Divi Augusti*, v: Eck, 2007, s. 99.

³⁹Perioch., in Livius, 1979, s. 432.

stoupenci prohlášeni za nepřátele státu. Octavianus uposlechl, stejně jako mnohokrát v budoucnu, svou intuici a nechal usnesení zrušit. Tímto krokem si skvěle připravil půdu pro další politická jednání, která měla zanedlouho nastat.

Vandenbergova představa,⁴⁰ že Octavianus vůbec nepotřeboval uzavřít triumvirát, tedy není správná. Je pravda, že vojensky byl velmi silný a podařilo se mu získat úřad konsula, ale tím si své politické postavení nijak výrazně nepojistil. Státní ustanovení namířené proti Antoniovi zrušil proto, že si uvědomoval, že opět získává na síle a navíc otevřeně brojí proti vrahům lidem milovaného Caesara. Věděl, že pokud by s ním zahájil válku, mohl by o své postavení přijít úplně. Proto místo války zahájil vyjednávání, které vyústilo v uzavření druhého triumvirátu.

Roku 43 př. Kr. se Octavianus s Antoniem a Lepidem sešli poblíž města Bononia (dn. Bologna), aby zde jednali o politické situaci Říma. Změnu politického systému nevyřešili, avšak jeden velký cíl je přesto spojoval, a to boj proti Caesarovým vrahům. Zároveň si vyjasnili své mocenské pozice a rozdělili si mezi sebou římské impérium. Lepidus získal provincii *Gallia Narbonensis* a *Hispanii*, Octavianus *Sicílii*, *Sardínii* a provincii *Africa*, Antonius provincie *Gallia Cisalpina* a *Gallia Comata*. Itálie zůstala ve společné správě.⁴⁰ Dohoda byla nazvána druhým triumvirátem a Octavianus s Antoniem a Lepidem pro sebe začali užívat označení triumvirové. Druhý triumvirát se od toho prvního, který byl uzavřen mezi Caesarem, Crassem a Pompeiem roku 60 př. Kr., lišil tím, že nebyl tajný, ale potvrzený lidovým shromážděním. Triumvirát byl oficiálně uzavřen na pět let, ale ve skutečnosti byly možnosti triumvirů neomezené. V praxi to znamenalo, že triumvirové mohli vydat jakékoli usnesení, aniž by jim v tom mohl kdokoli zabránit. Pokud jde o Octavianovo mocenské postavení, které pro něj vyplynulo, bylo nevýhodné a oslabilo jej. Do jeho správy spadaly dva ostrovy ve Středozezemním moři, které však bylo pod nadvládou Sexta Pompeia a jeho loďstva. Naopak pozice Marka Antonia byla vojensky velice silná. Historik Plinius Starší dohodu pro Octaviana označil za *nevýhodné spolčení v triumvirátě s nehodnými lidmi, kde měl převahu Antonius*.⁴¹

Jak již bylo zmíněno, hlavním cílem triumvirů bylo potrestat Caesarovy vrahy. Aby se jim to podařilo, potřebovali zaprvé dostatek financí, aby namotivovali své vojáky a zadruhé se potřebovali zbavit svých nepřátel. Výsledkem

⁴⁰Eck, 2007, s. 17.

⁴¹Plin., 1974, s. 90.

byly proskripce, to znamená prohlášení člověka za nepřítele státu, které Řím znal již z minulosti, z doby Sullovy diktatury v letech 82 až 80 př. Kr. Triumvirové prohlásili své nepřátele za zbavené právní ochrany, což znamenalo, že je mohl kdokoli usmrtit. Proskripce představovaly doslova hon na nepřátele, neboť triumvirové na ně vypisovali odměny. Majetky zavražděných byly rozprodány a peníze z prodeje šly do rukou triumvirů. Seznam pronásledovaných osob čítal na 300 senátorů a 2000 jezdců.⁴² „Zařadili do něho vlivné jedince, které měli v podezření, dále své osobní nepřátele a nabízeli si navzájem pro přítomnou dobu i do budoucna své vlastní příbuzné nebo přátele, aby byli odstraněni. Do seznamu byli připisováni další a další, jedni jako nepřátelé, druzí z pouhé řevnivosti nebo jako přátelé nepřátel či nepřátelé přátel a někteří jen pro své velké bohatství.“⁴³

V období proskripce byly vyvražděny celé rodiny a byla uvolněna řada senátorských míst, čehož triumvirové využili a tyto pozice zaplnili vlastními stoupenci. Ačkoli se jim podařilo zbavit se nepřátel, finanční zisky nebyly tak vysoké, jak předpokládali, takže pokud chtěli Brutovi a Cassiovi vyhlásit válku, potřebovali více peněz. Rozhodli se proto ještě pro výběr zvláštních daní z pronájmu a obchodu.

Období proskripce názvem ve své knize popisuje i Vandenberg. Augustus na něj vzpomíná s velkou bolestí v srdci, a to zejména kvůli popravě Marka Tullia Cicerona, kterého velmi obdivoval a miloval. Vyčítá si, že se proskripce zúčastnil, ale sám před sebou se snaží obhájit tím, že byl mladý a nezkušený. Augustus „se dnes za takový kompromis stydí, protože Řím a celou říši uvrhl do příšerného období proskripce; byl však tehdy dvacetiletý, s tomu odpovídajícím nedostatkem zkušeností. Co měl dělat? Vzpomínka na rok po smrti mého božského otce jej naplňuje pocitem hnusu nad tím kšeftováním s přívrženci toho druhého.“⁴⁴

Augustus se v *Denících* sice za proskripce stydí a nerad se hlásí k tomu, že s nimi měl co společného, ale Vandenbergova představa je opět poněkud zkreslená. Samozřejmě dnes již nelze zjistit, jaké pocity Octaviana provázely, avšak podle svědectví, která nám dnes podávají historické prameny, nic nenasvědčuje tomu, že Octaviana k souhlasu s proskripce někdo nutil. Naopak sám Octavianus jich využíval a nejen během proskripce, ale i v budoucnosti ukázal, jak dokáže být chladnokrevný a krutý.

⁴²Eck, 2007, s. 18.

⁴³App., 1989, s. 263.

⁴⁴Vandenberg, 2007, s. 118.

Během proskripce přišla o život řada významných politiků, mezi nimi i Markus Tullius Cicero, se kterým měl Octavianus údajně velice přátelské vztahy. Vandenberg v *Denících* sice nechává Augusta nad Ciceronovou smrtí trpět, avšak prameny celou situaci popisují jinak. Například historik Plútarchos v Antoniově životopise líčí, jak Octavianus chladnokrevně vyměnil Cicerona za život Antoniova strýce, Lucia Caesara. Dočteme se, že: „Konečně obětovali úctu k příbuzným a lásku k přátelům hněvu k osobám nenáviděným a Caesar vydal Antoniovi na pospas Cicerona, Caesarovi pak Antonius Lucia Caesara, jenž byl Antoniovův strýc ze strany matčiny. Bylo povoleno také Lepidovi, aby zahubil svého bratra Paula, ale někteří tvrdí, že Lepidus obětoval Paula jim, když si žádali jeho smrti.“⁴⁵

Ať už se Octavianus snažil zachránit Cicerona před smrtí nebo ne, Cicero smrti stejně neunikl. Stíhal ho Antonius, který ho údajně bytostně nenáviděl. Plútarchos pokračuje ve vyprávění takto: „Když byl zabit Cicero, Antonius mu poručil useknout hlavu a pravou ruku, jež napsaly ony řeči proti němu. Když mu byly přineseny, díval se na ně s potěšením a radostí a často propukal v chechot. Potom, nasytiv se podívané, dal je vystavit na foru nad řečništěm, jako by páchal zločin na tom nebožtíkovi, a nikoli dokazoval, že páše zločin proti svému osudu a zahanbuje svou úřední hodnost.“⁴⁶

⁴⁵Plut., 1967, s. 628.

⁴⁶Plut., 1967, s. 629.

2. 3. Bitva u Filipp

Roku 42 př. Kr. konečně došlo k rozhodujícímu střetnutí mezi Caesarovými vrahy a triumviry. Této události se Vandenberg v *Denících* věnuje velice stručně.

Augustus si vybavuje, jak se události seběhly. Otcovy vrahy prohlásil senát za *hostes* (nepřátele státu) a Brutus s Cassiem, kteří z Říma uprchli, spojili své síly poblíž města Sardy. Všichni na Římu závislí panovníci východních zemí se přidali na jejich stranu a mají k dispozici devatenáct legií, což dohromady činilo asi osmdesát tisíc vojáků, začala se situace pro Řím zdát hroživou a vyžadovala rychlou akci. Augustus vzpomíná, jak dal na Antoniovo naléhání a spolu s ním vytáhl na východ impéria.

Augustovi je v době, kdy sepisuje své paměti, 77 let a vědom si blížící se smrti, rád by uvedl na pravou míru, jak bitva ve skutečnosti proběhla. Římští kronikáři jej z příkazu popisovali jako zachránce vlasti, ale on se tak necítí. Vzpomíná, jak ho před rozhodující bitvou přepadla choroba a pocity úzkosti a jak během bezesné noci pomýšlel dokonce i na útěk. Antonius však za ranního svítání Cassiův tábor dobyl a Cassius byl nucen uprchnout. Uprchl na nedaleký pahorek poblíž města a protože se domníval, že Brutus padl, nalezl na svůj meč. Cassius se však mylil. Brutovi se krátce předtím téměř podařilo zmocnit se Octavianova tábora a nebyť Antonia, který přispěchal na pomoc, byl by ztracen. I Brutus po bitvě uprchl, ale když se dozvěděl, že Cassius si sám vzal život, učinil totéž.

Augustus vzpomíná, jak byl naivní, když se po moři vracel s Brutovou uťatou hlavou v zavazadle zpět do Říma. Římané jej vítali jako hrdinu a po tři dny slavili skvělé vítězství. Jako doklad dovršené pomsty položil Brutovu hlavu k nohám sochy božského Julia. Ač si uvědomoval, že oslavován by neměl být on, ale Antonius, následujícím událostem ponechal volný průchod. Měl snad na výběr? Měl vystoupit na fóru a všem oznámit, že skutečným vítězem bitvy je Antonius, zatímco on je jen zbabělec? To nemohl připustit.

Octavianus využil situaci a nechal se lidem oslavovat, ale přesto si po celou dobu kladl otázku, proč Antonius nevyužil svého vítězství a místo slavení triumfu v hlavním městě odjel raději na východ říše, aby se usmiřoval se vzpurnými vazaly. Octavianus dlouho jeho chování nechápal, jeho skutečné úmysly si uvědomil až mnohem později.

Augustova představa je taková, že ho Antonius, tehdy ještě jako mladíčka, nebral vážně a domníval se, že je příliš nezkušený a hloupý na to, aby mohl vykonat něco, co by ohrozilo Antoniovo postavení. Sám sebe viděl jako muže v optimálním letě, v bitvách osvědčeného a vítězného, který vždy věrně následoval Caesara a snažil se mu vyrovnat. Byl přesvědčen, že Octavianus nebude schopn takovému srovnávání dlouho čelit, takže Římané svou přízeň, Octavianovi, brzy věnují jemu.

Na základě dohody triumvirů získal Antonius správu nad východními provinciemi. Augustus obyvatele této části říše vnímá jako podivné lidi, kteří se každému poníženě vrhají k nohám a uctívají ho jako boha. I Antonius byl na Východě takto přijat a velice mu to podle Augusta vyhovovalo. Největší pohoršení však cítí nad tím, že Antonius se rozhodl napodobit Caesara v jeho nejchybnějším kroku, ve vztahu s egyptskou královnou Kleopatrou. Když se Antonius po výhře na Brutem a Cassiem uchýlil na východ říše, rozhodl se, že svou moc předvede i Kleopatře. Ta vynaložila peníze a orientální přepych, aby na Antonia udělala dojem, a to se jí také podařilo. Antonius jí podlehl a zapředl se s ní do milostné aféry. Augustus o vztahu Antonia a Kleopatry píše s nejvyšším pohrdáním a je přesvědčen, že Kleopatra Antoniovi přislíbila svoji podporu při válečném tažení, které připravoval proti Parthům jako odplatu za ostudnou porážku, již kdysi utrpěl Crassus.⁴⁷

Augustus popisuje, co se dělo poté, co se zpráva o milostném poměru mezi Antoniem a Kleopatrou donesla do Říma. Tohoto zjištění nebyla ušetřena ani Antoniova žena Fulvia, kterou chování manžela velmi pohoršilo. V Římě se proslýchalo, že do vysokého postavení protlačila Antonia právě ona, takže skandál, který Antonius způsobil, byl pro ni nesmírně ponižující. Fulvia se však rozhodla, že bude o manžela bojovat a pokusí se jej získat zpět, a to způsobem, který se přímo dotkl Octaviana. Rozhodla se, že se spojí se svým švagrem, Luciem Antoniem, Antoniovým bratrem. Společně rozdmýchali občanskou válku a Fulvia doufala, že až se o nepokojích dozví i Antonius, který tou dobou pobýval v Egyptě u Kleopatry, vrátí se do Říma a bude se snažit konfliktu zabránit.

Octavianus však situaci rychle prohlédl a Lucia Antonia s Fulvií vyhnal do města Perusie. Lucius Antonius toto rozhodnutí přijal, Fulvia však, ještě spolu se svou tchyní, uprchla do Řecka, kde ještě téhož roku zemřela.

⁴⁷Vandenberg, 2007, s. 125.

Augustus během vzpomínek opět bilancuje a zamýšlí se nad svým jednáním. Měl snad Lucia Antonia usmrtit? To nemohl, neboť by tím rozzuřil Marka Antonia, z jehož hněvu měl nesmírný strach. Měl nechat Lucia Antonia v pokoji odejít? To také nemohl, neboť by si tím za svou mírnost vysloužil posměch. Rozhodl se proto pro třetí cestu a Lucia Antonia ušetřil. Poté, co jej slavnostně odprosila a přiznal, že byl Fulvií oslepen, poslal ho s prokonsulským pověřením na západ říše, do Hispánie.

K Luciovi se Octavianus sice zachoval shovívavě, avšak jeho přívrženci to štěstí neměli. Sám přiznává, že se zachoval krutě, když na tři sta Luciových přívrženců, nechal bez milosti popravit, ačkoli to v mnoha případech bylo těžké rozhodnutí. Za perusijské vítězství mu senát přiřkl triumfální odznaky a i když na to byl mladý Octavianus tehdy velice hrdý, v době psaní Deníků cítí spíše zahanbení.

O občanské válce se, což byl Fulviin záměr, doslechl i Antonius, který rychle přispěchal do Itálie. Augustus vzpomíná, jak žádal na Antoniovi vysvětlení manželčina a bratrova chování. Antonius ho ujišťoval, že o ničem nevěděl a sám ho požádal o obnovení spojenectví. Během jejich jednání v Brundisiu dorazila zpráva, že Kleopatra porodila dvojčata, chlapce a děvčátko, jejichž otcem byl Antonius. Při vzpomínce, jak Antonia tato zpráva potěšila, si vybavuje jejich rozhovor, kdy se ho snažil přesvědčit, aby Kleopatru opustil a oženil se Římkou. Nabídl mu proto ruku své sestry Octavie a Antoniovi po krátkém zaváhání nezbylo nic jiného než svolit. Zároveň obnovili původní dohody. Octavianus poté předal Lepidovi za jeho věrnost prokázanou v perusijské válce provincií *Africa*. Svatbu Antonia s Octavií senát povolil ještě před uplynutím roku smutku a Augustus vzpomíná, jak se ve stejném roce oženil i on. Za ženu pojal Scribonii, sestru Lucia Scribonia Libona. Oženil se v domnění, že sňatkem upevní svůj vliv v senátu, ale skutečnost se nakonec ukázala jiná.⁴⁸

Události spojené bezprostředně s bitvou u Filipp uvádí Vandenberg v zásadě správně, pouze s několika nepřesnostmi. Popis událostí, které následovaly poté, jsou však zasazeny do nesprávného kontextu.

V říjnu 42 př. Kr. došlo u Filipp ke střetu mezi triumviry a Caesarovými vrahy. Došlo ke dvěma bitvám a v obou případech byl vítězem Markus Antonius.

⁴⁸Vandenberg, 2007, s. 129.

Augustus sice ve svém životopise sebevědomě uvádí že: „*vrahy svého otce vypudil do vyhnanství, ztrestav jejich zločin zákonnými soudy, a když potom zvedli válku proti státu, dvakrát je porazil v bitvě.*“⁴⁹, přesto se Vandenbergův popis Octaviana jako zbabělce přesvědčivý, neboť se shoduje s informacemi, které poskytují historické prameny. Vandenberg v tomto případě pravděpodobně vyšel z historiky, jež podává historik Suetonius, který zaznamenal, že: „*Spolčiv se s Antoniem a Lepidem ukončil, byť osláblý a nemocný, také válku filippskou, a to dvojí bitvou; v první však přišel o tábor a stěžl se spasil útekem ke křídlu Antoniovu. Ale v úspěchu z vítězství nedokázal se umírnit, nýbrž hlavu Brutovu poslal do Říma, aby byla vystavena u nohou sochy Caesarovy.*“⁵⁰

Suetonius v této souvislosti dále zmiňuje historiku, která by mohla naznačit něco z Augustovy osobnosti. Jak již bylo několikrát zmíněno, Vandenberg prezentuje císaře Augusta jako starce, který řadu svých nerozvážných rozhodnutí svádí na mladickou nerozvážnost a pohoršuje se nad Antoniovou krutostí. V *Životopisech dvanácti císařů* je zmíněna událost, která by opět mohla potvrdit, že Octavianus, ač byl mladý, jednal z vlastní vůle a s velkou chladnokrevností. Dle Suetonia se o něm tradovalo, že „*dvěma zajatcům, otci a synovi, kteří prosili o život, poručil, aby si losem, nebo hrou s prsty, určili, komu jej má darovat, a přihlížel pak smrti obou z nich. Nejprve otce, který se sám na popravu přihlásil, a poté syna, který proto spáchal sebevraždu. Pro takovouto krutost prý lidé Octaviana přede všemi zasypávali nejhnusnějšími nadávkami.*“⁵¹

Ale vraťme se k bitvě u Filipp. Nejen Suetonius, ale i Plútarchos o ní v *Životopisech slavných Řeků a Římanů* podává svědectví. Octavianus se údajně žádným velkým činem neproslavil, zato Antonius vítězil a zaznamenával úspěchy. V první bitvě byl Octavianus Brutem poražen na hlavu, ztratil tábor a jen o vlas unikl pronásledovatelům. Antonius přemohl Cassia, který poté přikázal Pindarovi, jednomu ze svých věrných propuštěnců, aby jej zabil.

Plútarchos pokračuje v popisu událostí a líčí, jak po několika dnech došlo k novému boji, při kterém Antonius porazil Decima Bruta a získal si tímto vítězstvím nejvíce slávy, protože Octavianus byl tehdy nemocen a nebyl proto schopen bojovat. O Brutově hlavě v *Životopisech slavných Řeků a Římanů* není

⁴⁹Aug., v: Eck, 2007, s. 99.

⁵⁰Suet., 1974, s. 80.

⁵¹Suet., 1974, s. 80.

žádná zmínka, čímž se stává zřejmějším, že Vandenberg se nechal inspirovat Suetoniem. Dle Plútarcha se Octavianus po Brutově porážce vrátil zpět do Říma a protože byl nemocný, zdálo se, že zemře.⁵²

Krátkou zmínku o bitvě u Filipp věnoval v *Kapitolách o přírodě* i Plinius Starší. Popisuje neradostné Octavianovo vystoupení jako „*takřka útěk z bitvy u Filipp v churavosti a - jak prohlásili Agrippa a Maecenas - i to, že se jako oteklý vodnatelností musel po tři dni skrývat v bažině.*“⁵³

Všechna tato svědectví tedy naznačují, že Augustus, ačkoli ve svém životopise uvádí opak, Caesarovy vrahy neporazil a ani v jedné z bitev se nijak nevyznamenal. Tato informace však nemusí být vůbec překvapivá, neboť - jak uvádějí prameny -, v budoucích bitvách Octavianus přenechával často velení jiným, zejména svému věrnému příteli Marku Agrippovi, takže představa Augusta jako muže, kterému dělalo problémy brát na sebe velení v důležitých vojenských střetech, se zdá být reálnou.

Vandenbergův popis toho, jak Antonius po vyhraných bitvách u Filipp odešel na Východ, aby se usmiřoval se vzpurnými vazaly, není přesné. Po porážce Caesarových vrahů bylo zřejmé, že dojde k novému dělení mocenských sfér a úkolů. Markus Antonius si dokázal udržet silnou mocenskou pozici. Jeho úkolem bylo odjet do východní části říše a uklidnit zde situaci. Zároveň tam měl obstarat finanční prostředky, ze kterých měli být vyplaceni veteráni. Je pravda, že Antonia, jak píše Vandenberg, na Východě přijali vřele, ale není přesné, že se tam jel usmiřovat s nepoddajnými vazaly. Plútarchos dokonce zmiňuje, že „*když Antonius pobýval v Řecku, navštěvoval vědecké přednášky, díval se na závody a těšilo ho, že získal pověst přítele Athén.*“⁵⁴

Pokud šlo o Octavianu, úkol, který čekal na něj, byl mnohem náročnější a nevděčnější než ten Antoniov. Získal sice na úkor Aemilia Lepida jako mocenskou základnu provincie v Hispánii, zato se však musel postarat, aby byly usídleny tisíce veteránů, kterým bylo již před bitvou přislíbeno propuštění z legií. Vojáci měli být usídleni v Itálii, kde ale již prakticky neexistovala půda, která by byla ve vlastnictví státu. To znamenalo jediné - možností, jak půdu pro vojáky získat, bylo vysídlení

⁵²Plut., 1967, s. 631.

⁵³Plin., 1974, s. 90.

⁵⁴Plut., 1967, s. 631.

tamního obyvatelstva, což se také stalo. Tento krok, ač si Octavianus jistě uvědomoval, jaké problémy s sebou může přinést, mu paradoxně přinesl v jistém ohledu užitek. Tím, že usídlil vojáky v Itálii, si vytvořil skvělé vojenské zázemí.

Během usidlování veteránů bylo z některých měst vyhnáno všechno obyvatelstvo, některá města poskytla jen část území. Na vysídlování reagovala obyvatelstvo zlostně, přesto se našly výjimky, jako například básník Publius Vergilius Maro, kterému bylo navraceno jeho rodinné sídlo nedaleko města Mantova, čímž se Octavianovi odměnil oslavnými verši ve *Zpěvech pastýřských*. Smyslem jeho básně je vzdát Octavianovi dík za to, že mu byl navrácen otcovský statek, zatímco jeho sousedé o své pozemky přišli napořád.

*Ty tedy, blažený starče, zde uprostřed potoků známých,
uprostřed posvátných zdrojů si v stinném pohoviš chládku.
Tadyhle živý ten plot, jenž pozemek sousední dělí,
jehožto vrbový květ jest od četných včeliček spásán,
bude tě bzučením tichým, jak doposud, ke spánku zváti,
onde zas pod strmou skalou si k nebesům zapěje vinař,
přítom budou tu lkát těž vrtkaví holoubci lesní,
které s rozkoší slýcháš, i hrdličky se vzdušných jilmů.*

*Dřív však jeleni hbití se budou na moři pásti,
moře dřív vyvrhne ryby a na břehu bez vody nechá,
dřív též odejde z vlasti, a oběma zeměmi projda,
Parth bude z Araru píti a z proudů Tigridu Germán,
nežli kdy vládcova tvář z mé duše mi úplně zmizí.⁵⁵*

Proces vyvlastňování půdy neponechal obyvatelstvo klidným. Začalo se bouřit a organizovat kolem Lucia Antonia, bratra Marka Antonia. Zda jednal Lucius Antonius pouze sám za sebe, nebo vše konzultoval s bratrem, se dnes již nedozvíme. Nicméně Luciovi Antoniovi se podařilo vytvořit proti Octavianovi koalici a dokonce získat na svou stranu i většinu senátorů. Ti začali mít z Octaviana opět strach a dokonce se pokusili i o rozpuštění triumvirátu jako protiprávního

⁵⁵Verg., 1937, s. 172.

spolku. Od tohoto rozhodnutí však nakonec upustili, neboť rozpuštění triumvirátu a prohlášení Octaviana za nepřítele státu, což bylo součástí plánu, by bylo nevýhodné pro všechny strany.

V souvislosti s perusijskou válkou uvádí zajímavou informaci historik Plútarchos a zdá se, že se jí nechal inspirovat i Vandenberg při psaní *Deníků*. Plútarchos nespojuje povstání vedené Luciem Antoniem s nepokoji po vysídlování obyvatelstva, ale s Fulvií, manželkou Marka Antonia. Podle Plútarcha se Lucius Antonius s Fulvií nejdříve znesvářili, poté se však společně pustili do války proti Octavianovi. Ve válce však byli poraženi a nuceni uprchnout. Fulvia posílala Antoniovi dopisy plné nářků, až se Antonius obrátil se dvěma sty loďmi do Itálie.⁵⁶ Plútarchova verze jistě může stát na reálných základech, spolupráci Lucia Antonia s Fulvií nelze vyloučit, avšak za oficiální verzi vzniku povstání je nutno pokládat spojení Lucia Antonia se vzbouřeným obyvatelstvem a senátory. Na Vandenbergovu obranu je však nutno dodat, že příběh o žárlivé manželce, která rozpoutala válku, aby získala zpět svého manžela, jak jsem již zmínila výše, je pro čtenáře jistě mnohem atraktivnější než příběh s politickou zápletkou.

Konfrontace mezi Octavianem a Luciem Antoniem se zdála nevyhnutelná. Lucius, vědom si Octavianovy vojenské síly, se spolu se svými stoupenci opevnil v Perusii (dn. Perugia), ale roku 40 př. Kr. se musel vzdát. Octavianus se rozhodl, že Lucia ušetří. Uvědomoval si ale, že kdyby nechal popravit triumvirova bratra, mohl by se Antonius chtít mstít, což by pro něj v současné situaci mohlo mít fatální následky. V případě Luciových stoupenců tak shovívavý nebyl. Údajně nechal popravit na tři sta senátorů, jezdce a dokonce i velké množství obyvatel Perusie. Údajně se choval velmi krutě a s těmi, kdo se pokoušeli prosit o milost nebo se omlouvat, jednal nemilosrdně. 15. března 40 př. Kr., v den Caesarova zavraždění, nechal u oltáře vystavěného božskému Juliovi, popravit své odpůrce z řad senátorů. Dokonce se prý vyskytly zvěsti o tom, že Octavianus sáhl ke zbraním pouze z vypočítavosti. Chtěl využít situace, kdy se na scéně objevil nový vůdce, aby mohli být demaskováni skrytí protivníci a ti, které udržoval na uzdě více strach nežli náklonnost. Po jejich porážce a zabavení majetku chtěl vyplatit odměny slíbené veteránům.⁵⁷

⁵⁶Plut., 1967, s. 637.

⁵⁷Suet., 1974, s. 81.

Rozdílný výklad perusijské války nacházíme v periochách z díla Tita Livia. Octavianus údajně „*donutil Lucia Antonia vyhladověním ke kapitulaci, ale odpustil jemu i všem jeho vojákům. Perusii rozbořil, podmanil si všechna vojska protivné strany a ukončil válku beze všeho krveprolití.*“⁵⁸ Vzhledem k tomu, že Octaviana a Tita Livia údajně pojilo osobní přátelství, nemusí být tento výklad překvapivý. Octavianus měl Liviovi poskytovat řadu výhod, zejména velmi dobrý přístup do archivů, takže patrně z tohoto důvodu Livius v *Dějinách* nepíše nic o hromadných popravách, které Octavianus nechal vykonat.

Většina historiků a dalších autorů však Octavianův chladnokrevný čin ve svých dílech neopomínají, ale naopak mu jej vyčítají. Takto na oběti vzpomíná například i římský básník Propertius, který se k Octavianově politice stavěl velmi zdrženlivě.

*Ptáš se mne, Tulle, z jaké jsem rodiny,
kdo vlastně jsem, kde jsem se narodil.
Jsi přítel, kterého dávno mám rád.*

*Znáš Peruzii s hroby, které jsou z dob,
kdy italská půda zažila smrtelné rány
a římský lid marně se bil v krvavých bojích?*

*Tam v umbrijských stráních, těžkých zralými plody,
skorem až v rovině, počal jsem žít.*⁵⁹

Vraťme se ale k událostem, které následovaly po perusijské válce. Ačkoli Octavianus občanskou válku dokázal potlačit, situace se zanedlouho opět začala dramatizovat. Vojáci, které Octavianus před Perusií nenechal popravit, spěchali na Východ, aby o nepokojích informovali Marka Antonia. Přestože Parthové opět začali dělat problémy, odcestoval Antonius do Říma, kde byla jeho pozice v daleko silnějším ohrožení.

I přesto, že se Antonius vydal do Itálie s velkým vojskem, mezi ním a Octavianem k žádnému střetnutí, jak by se dalo očekávat, nedošlo. Obě vojska se

⁵⁸Perioch, v: Liv., 1979, s. 435.

⁵⁹Prop., 1962, s. 7.

potkala u Brundisia, ale žádná bitva nakonec neproběhla. Oba triumvirové se dohodli a roku 40 př. Kr. uzavřeli smlouvu z Brundisia, jejímž výsledkem bylo nové rozdělení mocenských pozic. Jako hranici stanovili Iónské moře, Octavianus získal všechny západní provincie, Lepidus získal provincii *Africa* a Antonioví zůstaly provincie východní. Itálie, stejně jako při uzavírání druhého triumvirátu, zůstala ve společné správě. Součástí dohod byl i dynastický sňatek. Markus Antonius, který krátce před tím ovdověl, se oženil s Octavianovou sestrou Octavií. Do manželského svazku vstoupil i Octavianus. Za manželku pojal Scribonii, dceru Scribonia Libona, stoupence a tchána Sexta Pompeia. Svazek mezi Octavianem a Scribonií trval jen krátce, něco málo přes rok, a pocházelo z něj jediné Octavianovo dítě, dcera Iulia. O sňatku Antonia a Octavie se lze dočíst i u Plútarcha, který píše, že „*se zdálo se, že to je v pořádku, ale bylo třeba nějaké mocnější záruky, a náhoda ji poskytla. Caesar (Octavianus) měl starší sestru Octavii. Ta byla vdovou, neboť její manžel Gaius Marcellus právě nedávno zemřel. A poněvadž zesnula Fulvia, zdálo se, že je i Antonius vdovcem. Nezapíral sice svůj poměr ke Kleopatře, ale popíral, že by s ní byl opravdu ženat: alespoň v této věci ještě bojoval svým rozumem proti lásce k té Egyptance. Když to tedy oba uznali za dobré, odebrali se do Říma a slavili svatbu Octaviinu.*“⁶⁰

2. 4. Sextus Pompeius a sicilská válka

Augustus během psaní svých pamětí bilancuje a často vzpomíná na osoby, které mu zasáhly do života. Takto vzpomíná i na Sexta Pompeia a věnuje mu několik kapitol ze svých zápisů.

Na Pompeia, kterého ve svých zápisech nejčastěji označuje jako rebela, vzpomíná se zlobou a považuje ho za stejně falešného jako jeho otce Gnaea Pompeia, s nímž božský Caesar a Crassus roku 60 př. Kr. uzavřeli první triumvirát. Augustus se netají tím, že k Sextu Pompeiovi vždy pociťoval odpor. Vždyť to byl on, kdo na počátku jeho politické kariéry rozdmýchával vášně a intrikoval. Vyčítá mu, že v době, kdy byl jeho plebejské rodině zkonfiskován majetek, hledal přímluvu u Marka Antonia. Podezírá ho, že si Antoniovu sympatie koupil a ten ho na oplátku jmenoval velitelem flotily. Tento obchod se měl uskutečnit potají a tak rychle, že Pompeius s flotilou vyplul dřív, než jeho jmenování vešlo v Římě ve

⁶⁰Plut., 1967, s. 637.

známost. To vyvolalo silné rozhořčení a nově jmenovaný konsul Quintus Pedius, mající oporu v zákoně, zavedl proti vrahům božského Caesara zvláštní soudy, na Sexta Pompeia uvalil klatbu a žádal, aby vydal úřad a římskou flotilu vrátil. Tuto žádost Augustus považuje za naivní, neboť uvalení klatby se rovnalo rozsudku smrti. Cožpak si někdo mohl myslet, že se Pompeius vrátí, aby položil hlavu na špalek?⁶¹

*Sextus Pompeius námořníky neopustil, naopak odmítl loď vydat a s římskou flotilou obsadil Sicílii, kde s podporou všech mužů, jejichž jména byla na proskripčních seznamech, vládl jako král námořních lupičů, zadržoval loď s obilím, připlouvající z Kartága a Egypta, čímž dohnal Řím až na pokraj hladovění.*⁶²

V souvislosti se Sextem Pompeiem vzpomíná Augustus i na Salvidiena Rufa, muže, kterého považoval za svého přítele. Obdivoval jeho intelekt a zároveň si vážil jeho pomoci v perusijské válce. Protože Pompeius v Octavianovi vzbuzoval nesmírný odpor, požádal Salvidiena Rufa, aby se s ním utkal a pokusil se ho zneškodnit. Byl si jist, že kdyby ho Rufus porazil, přineslo by mu vítězství velké uznání. Vše však dopadlo zcela jinak. Pompeius dokázal využít své vojenské převahy a Salvidiena v messinské mořské úžině porazil. Vítězství mu vyneslo uznání a Octavianovi velké starosti. Pompeia vítězství povzbudilo natolik, že se stále častěji objevoval u italského pobřeží, drancoval přístavy, přepadal sídliště a stal se hrozbou pro všechny obyvatele pobřeží.⁶³

Augustus na tuto válku vzpomíná velice nerad a stále mu není jasné, jaký vztah ve skutečnosti mezi Pompeiem a Markem Antoniem byl. Zamýšlí se nad tím, který z nich toho druhého zneužíval, nebo zda se zneužívali navzájem. Dokonce se mu údajně doneslo, že se vícekrát tajně setkali a vedli jednání. Toto zjištění Octaviana znepokojilo natolik, že se rozhodl, že se s Pompeiem pokusí dohodnout. Zorganizoval proto setkání v Misenu, na kterém dojednali smírné vyrovnání, podle něhož se měl Pompeius vzdát pirátství a za to získal místodržitelství nad *Korsikou*, *Sardinii* a *Sicílií*. Octavianus mu dokonce přislíbil konsulát a ve shodě s právem i navrácení dědictví po jeho zavražděném otci. Tuto smlouvu považuje za dobrý tah, neboť ostrovy již v Sextově moci stejně byly, takže jeho nabídka byla pouhým

⁶¹Vandenberg, 2007, s. 130.

⁶²Vandenberg, 2007, s. 130.

⁶³Vandenberg, 2007, s. 131.

uzákoněním stávající situace. Augustus se během vzpomínek na sicilskou válku projevuje také jako velký moralista. Předpokládal totiž, že nabídka konzulátu v Pompeiovi vyvolá pokoru a on se ve svém životě začne ubírat tím správným směrem.

Jen nerad vzpomíná, jak Pompeiovi vyhověl, když žádal, aby úmluvu stvrdili svatbou v rámci svých rodin. Navrhl mu svého milovaného synovce Claudia Marcella, Octaviina syna z prvního manželství. Pompeius pro plánovaný sňatek určil svou dceru. Obě děti byly sice zasnoubeny, avšak ke sňatku nikdy nedošlo. Augustus přiznává, že je nesmírně rád, že se Claudius s Pompeiovou dcerou nakonec neoženil, protože zanedlouho se ukázalo, že Pompeius je nenapravitelný škůdce.

Ačkoli Octavianus věřil, že smlouvou z Misenu byla situace vyřešena, brzy pochopil, jak se mýlil. Pompeius dál ohrožoval pobřeží a blokoval důležité italské přístavy. Několikrát se sice pokusil o vojenský zásah na moři, ale ani jednou nezaznamenal úspěch. Požádal proto svého věrného přítele Agrippu, aby zřídil nový přístav v Bájích a vybudoval silnou flotilu. Augustus obdivuje, v jak krátkém čase se Agrippa úkolů zhostil a to, s čím si on sám nevěděl rady, vyřešil obratem ruky. Za jeden z důvodů, proč byl před tím tak neúspěšný, považuje svůj přehnaný strach z válek. Pouhé pomýšlení na bitvu u něj vyvolávalo těžké zdravotní problémy, a proto předal velení Agrippovi, kterého považoval za skvělého válečníka, ale především ho k němu poutalo silné a dlouholeté osobní přátelství přátelství.

Když se začalo schylovat k rozhodující bitvě u Naulochu, přepadly Octaviana opět pocity strachu a úzkosti. S hrůzou očekával výsledek střetu a když dorazila zpráva o vítězství, zapřísáhl se, že se válek až do konce života vyvaruje. Dokonce dává za pravdu těm, kteří o něm smýšlejí jako o zbabělci. Proto titul imperátora, jeden z četných titulů, který mu byl propůjčen, považuje za největší lichotku, neboť vojevůdcem přece nikdy nebyl. Poctu sice přijal s povděkem, přesto se ale celou dobu obával, aby nevyšlo najevo, jak se během bitvy skutečně zachoval.⁶⁴

Vandenberg se při popisu sicilské války zaměřil spíše na Octavianův osobní vztah k Pompeiovi než na vylíčení historických souvislostí, což je zcela v pořádku, přesto je nutné jeho popis doplnit a poopravit.

⁶⁴Vandenberg, 2007, s. 133.

Pompeius, který ovládal oblast Středomoří, ohrožoval Itálii a bránil dovozu obilí, čímž představoval hrozbu pro obyvatelstvo nejen samotného Říma, ale celého Apeninského poloostrova. Octavianus byl nucen jednat. Roku 39 př. Kr. se proto s Pompeiem sešel a proti své vůli s ním v Misenu uzavřel mírovou dohodu. Slovy Gaia Velleia Patercula byl „*potom zjednán u Misena mír také s Pompejem, poněvadž lid jednomyslně tomu chtěl, na nějž za příčinou nejistoty moře doléhal nedostatek potravy.*“⁶⁵ Pompeiovi byla potvrzena *Sardinie, Sicílie, Korsika a poloostrov Peloponés*. Navíc mu byl pro rok 35 př. Kr. přislíben úřad konsula. Pompeius se na oplátku zavázal, že ukončí blokádu důležitých italských přístavů.

Ačkoli se zdálo, že mír je zajištěn, Octavianus stále v Pompeiovi cítil nebezpečného soka, a tak dlouho neváhal a smlouvu z Misena porušil. Roku 38 př. Kr. na Pompeia zaútočil a na jednom z jeho velitelů si nátlakem vynutil vydání *Korsiky a Sardinie*. Přesto se mu stále nedařilo Pompeiovu moc zlomit. Octavianus si uvědomil, že pokud chce protivníka porazit, musí shromáždit silné vojsko a získat na svou stranu Marka Antonia, což se v dané situaci mohlo jevit jako problém. Antonius sice spravoval východní provincie říše, přesto stále usiloval o silné postavení v celém impériu. Vliv Pompeia ve Středomoří mu proto nemusel být na obtíž, protože tím se oslabovala pozice Octaviana v Itálii. Přesto Antonius k válce souhlas dal. Důvodem byla situace na Východě. Antonius sice zastavil postup Parthů, ale jeho cílem bylo odčinění porážky, kterou utrpěl Crassus roku 53 př. Kr. u Karrh. K tomu však potřeboval silnější vojsko, jež mohl získat jedině v Itálii, která byla v té době pod vlivem Octaviana. Appiános se vyjadřuje velice výstižně, když píše, že: „*Jejich vztahy byly ustavičně proměnlivé, neboť se vzájemně podezírali, protože toužili po moci, a nedůvěřovali si, když to bylo třeba.*“⁶⁶ Antonius přesto přistoupil na vyjednávání. Roku 38 př. Kr. se s Octavianem sešel v Tarentu, aby zde domluvili další postup a vyjasnili si, za jakých podmínek jsou ochotni si ve svých politických cílech vypomoci. Výsledkem jednání bylo prodloužení triumvirátu na dalších pět let a slib vzájemné vojenské pomoci. Antonius přislíbil, že Octavianovi přenechá sto dvacet lodí ze své flotily a Octavianus se zavázal, že na Východ Antoniovi pošle dvacet tisíc legionářů.⁶⁷ Zatímco Antonius svůj slib dodržel a loďstvo okamžitě předal, Octavianus svému

⁶⁵Vell., 1902, s. 103.

⁶⁶App., 1989, s. 415.

⁶⁷Eck, 2007, s. 24.

závazku nedostal a o sedm let později, když po něm Antonius žádal vojenskou pomoc, poslal na Východ ze slíbeného vojska pouze zlomek.

Takto vojensky posílen si Octavianus mohl dovolit obnovit občanskou válku s Pompeiem. Soustředil armádu na *Sicílii* a zahájil útok. Na pomoc mu přispěchal třetí z triumvirů, Markus Aemilius Lepidus, a to s vojskem *v síle dvanácti legií*.⁶⁸ Lepidus vycítil příležitost, jak zasáhnout do bojů o politickou moc.

Octavianus v *Res gestae* sice sebevědomě píše, že *vyčistil moře od lupičů*⁶⁹, ale pravda je taková, že vítězem rozhodujících bitev u Mylai a Naulochu nebyl nikdo jiný, než Agrippa. Tomu se díky své taktice podařilo oslabit Pompeia natolik, že již nebyl schopen si vliv ve Středozemním moři udržet. Odplul proto na Východ, kde se zpočátku ještě snažil ohrožovat Antonia, ale zanedlouho byl zajat a jedním z Antoniových generálů popraven.

Pompeius, který byl definitivně poražen, po sobě zanechal početné pozemní vojsko. Jedna část vojáků se vzdala Octavianovi, druhou na svou stranu získal Lepidus. Přízeň vojáků Lepidovi dodala sebevědomí, a proto se rozhodl, že se pokusí vrátit na politické výsluní. Dobře si uvědomoval, že v triumvirátu hraje již delší dobu bezvýznamnou roli, takže se chopil příležitosti, která se mu nyní naskytla a začal si na Octavianovi nárokovat vydání *Sicílie*. Se svým požadavkem však neuspěl. Ten se totiž, jako již mnohokrát v minulosti, projevil jako skvělý diplomat a manipulátor, když přesvědčil Lepidovy vojáky, aby přešli na jeho stranu. Octavianus, ačkoli se o tom veřejnost snažil přesvědčit, nebyl žádný válečník, přesto jeho schopnost ovládat masy byla nezpochybnitelná. Lepidus byl donucen se vzdát pozice triumvira a dožít ve vile na mysu Circei. Do smrti zastával jediný úřad - nejvyššího pontifika. O Lepidově kapitulaci lze nalézt zmínku například v periochách z Liviova díla, kde se píše, nejen o něm, ale i o Agrippovi: „*Lepidus se vzdal hodnosti triumvira a dosáhl tak, že bylo jeho života ušetřeno. Marka Agrippu Caesar vyznamenal námořním věncem, kterážto pocta nebyla prokázána nikomu před ním.*“⁷⁰

Po sicilské válce byla Octavianova pozice opět posílena, byl jediným vládcem západní části impéria. Do Říma se vrátil jako hrdina, který zvítězil nad piráty a zachránil obyvatelstvo před hladem. Lid ho nadšeně vítal a senát mu udělil

⁶⁸ App., 1989, s. 417.

⁶⁹ Aug., v: Eck, 2007, s. 104.

⁷⁰ Perioch., v: Liv., 1979, s. 436.

řadu čestných titulů. Jedním z nich byla i nedotknutelnost tribuna lidu, což v praxi znamenalo, že ten, kdo by se tribuna pokusil ohrozit, ohrožoval by samotný římský lid.

Po návratu do Říma si Octavianus začal uvědomovat svou sílu a nehodlal o ni přijít. Věděl, jak důležité je mít na své straně přízeň obyvatelstva, a tak se snažil lid přesvědčit, že je mužem tradice a chce se držet všech zákonů a dodržovat vlastnické poměry.

Během sicilské války mnoho otroků sběhlo a přidalo se na Pompeiovu stranu. Octavianus po válce otroky zajal, bylo jich na třicet tisíc, a předal je jejich pánům k potrestání. Asi u šesti tisíc otroků se nepodařilo původní pány vyhledat, a tak s nimi Octavianus naložil po svém. Třebaže se na veřejnosti tvářil jako mírotvůrce a velký moralista, ve skutečnosti opět prokázal svou krutost. Oněch šest tisíc otroků nechal bez jakéhokoli slitování ukřižovat.

Může se zdát, že Octavianus byl v tuto chvíli jediným římským vůdcem. Je pravda, že jeho postavení posílilo, stále tu ale byl Antonius a jeho stoupenci, kterých stále bylo dost. Přesto ale Antonius svým jednáním Octavianovi situaci ulehčoval. V době, kdy Octavianus sklízel pocty za vítězství nad piráty, prohrával na Východě s Parthy, což ho stálo velké ztráty na životech. Dostal se tak pod nesmírný tlak, neboť k tomu, aby stabilizoval situaci na Východě, by potřeboval čas na doplnění vojáků a zbraní a pokud chtěl zabránit rostoucí Octavianově moci, musel by se urychleně vrátit do Itálie a začít jednat. Octavianus pochopil Antoniovu situaci a obrátil ji ve svůj prospěch. Začal veřejně rozhlašovat, že Antonius byl na Východě poražen. Tato informace nenechala veřejnost klidnou, neboť vítězství nad Parthy, jak Antonius prohlašoval, měla vrátit Římu čest. Antonius sice poslal do Říma zprávu, že válku vyhrál, aby tak zachránil svou pověst neohroženého vojevůdce, ale pravda vyšla brzy najevo. Navíc Octavianus mu, dle smlouvy z Tarentu o vzájemné vojenské pomoci, neposlal slíbených dvacet tisíc vojáků, ale jen dva tisíce, takže Antonius nebyl schopen ztrátu nahradit. Octavianus v tomto případě podnikl další geniální diplomatický tah, neboť vojsko vyslal v doprovodu své sestry a Antoniovy manželky Octavie. Antoniova pozice byla v tuto chvíli velice nejistá, a proto si nemohl dovolit učinit žádné chybné rozhodnutí. O to složitější dilema se před ním nyní otevřelo. Toho času pobýval v Egyptě po boku Kleopatry, kterou Řím, a obzvláště Octavianus, nenáviděl. Kleopatra ale byla momentálně jediná, kdo mohl Antoniovi pomoci obnovit jeho vojenskou sílu a

navíc mezi nimi byla údajně hluboká láska. Pokud by Antonius přijal Octavii s vojskem, které pro jeho potřebu stejně bylo nedostačující, ztratil by Kleopatru navždy. Rozhodl se proto pro ni a vyzval Octavii, aby se vrátila zpět do Říma. Nic lepšího si Octavianus nemohl přát. Okamžitě využil této skvělé příležitosti a zahájil propagandistickou kampaň namířenou proti Antoniovi. Začal ho veřejně zostouzet a obviňovat z vlastizrady. Vždyť vyměnil legitimní manželku za milenku z Východu! Tento argument byl natolik silný, že ani Antoniovi přívrženci v senátu neměli možnost cokoli namítat. Nehledě na to, jak tato informace zapůsobila na konzervativní obyvatelstvo. Antonius navíc místo toho, aby se pokusil situaci zachránit, chyboval dále. Roku 34 př. Kr. předal *Arménii*, kterou dobyla římská vojska, Alexandru Hélioovi, jednomu z dětí, které mu porodila Kleopatra a ji samotnou jmenoval královnou králů. Toto rozhodnutí bylo poslední kapkou a Octavianovi už nic nebránilo v tom, aby začal Antonia veřejně označovat za nepřítele státu. Ačkoli měl Antonius pro své počínání i jiné než osobní důvody a nejednal jen v zaslepení lásky ke Kleopatře, Octavianus veškeré jeho kroky interpretoval po svém, demagogie byla jeho silnou stránkou.

Vzájemné provokace zesilovaly a proti sobě se začaly formovat dva mocenské tábory. V tuto chvíli bylo už jen otázkou času, kdo učiní první krok v boji o vládu nad celou říší. A místo pro vládce zde bylo pouze jedno.

Vandenberg sice Octaviana líčí jako velkého moralistu, kterému šlo o blaho Říma a který se stavěl proti násilí, ale jeho vystupování působí jinak. Octavianovi nešlo o blaho římské říše, ale o blaho jeho samotného. Jakmile zakusil moc, nechtěl se jí za žádnou cenu vzdát. Ačkoli Antoniovi vyčítal, že se tahá s egyptskou děvkou a ponižuje tak římský lid, nechoval se sám o nic čestněji, když překrucoval fakta a veřejně Antonia pomlouval. Využíval své schopnosti manipulovat a organizovat davy. Přesto všechno nelze než konstatovat, že byl geniální politik, kterému bylo po celý život štěstí nakloněno. Vandenbergova interpretace proto působí poněkud nevěrohodně. Každý jeho politický tah byl promyšlený a jen těžko lze věřit tomu, že by Octavianus někdy, byť jen sám před sebou, litoval svých činů a trápilo ho svědomí. Vždyť jen to, co vybudoval, mu muselo potvrdovat jeho kvality a přesvědčit ho o jeho výjimečnosti. V případě Vandenbergovy knihy se jedná o román, což je žánr, který autorovi poskytuje neomezenou volnost a dovoluje mu fabulovat dle libosti, ale jestliže se *Deníky* tváří jako kniha, která má ambice laické

veřejnosti přiblížit postavu tak výjimečné osobnosti jako byl císař Augustus, měl by autor psát v jiném duchu.

2. 5. *Bitva u Aktia*

Poté, co Vandenberg objasnil události související se sicilskou válkou, zaměřil se na rozhodující mocenské střetnutí mezi Octavianem a Markem Antoniem. Zvláštní pozornost věnoval vztahu Antonia a Kleopatry a bitvě u Aktia, která rozhodla o budoucí podobě římského impéria.

Ve 30. letech př. Kr. byla politická situace v římské říši velice napjatá a bylo jen otázkou času, kdy a ze které strany vzejde signál k válce. Octavianus pobýval v Itálii a vedl propagandistickou kampaň proti Antoniovi a Antonius spolu s Kleopatrou v Egyptě vychovávali svoje děti a budovali armádu. Octavianus se nikdy netajil tím, jaký je jeho názor na vztah Antonia a Kleopatry a nezapomíná se o něm zmínit ani při sepisování svých pamětí.

Augustus je znechucený Antoniovým chováním a není schopen pochopit, jak mohl dát přednost orientální milence před Římankou, když se „pověsil se na krk té královské děvce z rodu Ptolemaiovců, která znala všechny jazyky, jenom jejich ne. V posteli ho připravila o kvetoucí města, strategické přístavy, tvrdě vybojované římskými legionáři. Nutila Řimana, aby jí vrátil staré hranice říše Ptolemaiovců, a Antonius ji poslouchal jako malé dítě. Teplo jejího těla dalo Antoniovi zapomenout, proč vlastně na východ vyrazil.“⁷¹

Augustus vyčítá Antoniovi prohru v bojích proti Parthům. Má mu za zlé, že tažení zahájil po nedostatečné přípravě a příliš pozdě. Kvůli němu akce ztroskotala a o život přišly tisíce legionářů. Navíc ohlásil do Říma vítězství místo prohry a vědomě tak klamal římský lid. Pravda vyšlo najevo až v okamžiku, kdy žádal po Octavianovi na základě dohody z Tarentu doplnění výstroje a nové vojáky. Augustus vzpomíná, jak jeho požadavek odmítl, ale aby projevil svou dobrou vůli, poslal mu alespoň pár legionářů.

Zatímco byl Antonius v Egyptě s Kleopatrou, snažil se Octavianus najít záminku, která by mu dala příležitost udělit Antoniovi nálepku *hostis* - nepřítel státu. Záminka přišla záhy, když do Říma dorazila zpráva, že Antonius dobyl *Arménii*. Následující triumf, oslavu vítězství, neslavil v Římě, ale v Alexandrii a

upřel tak římskému lidu potěšení ze slavností. Navíc svoje děti jmenoval králi a královnami. Největší rozhořčení cítí Augustus nad tím, že Antonius se dokonce odvážil tvrdit, že Caesarion, jediný neodpuštělný poklesek božského Julia, je jeho jediným právoplatným potomkem.

Augustus si vyčítá, že situaci nezačal řešit rychleji a vše zašlo až tak daleko. Když stav začal být neúnosný, rozhodl se dát Antoniovi ultimátum. Dal mu na výběr. Buď se vzdá Kleopatry a odvolá rozdělení území mezi potomky nebo zruší jejich spojenectví a prohlásí je za nepřítel státu. Na to mu Antonius odpověděl obratem a dotčeně reagoval na to, že mu klade podmínky. Octavianovi začala docházet trpělivost. Nebyl schopen myslet na nic jiného než na Antonia a jeho zradu. Neustále hledal způsob, jak ho oslabit, až se mu podařilo vymyslet plán, jak ho připravit o poslední přátele, kteří mu v Římě zůstali.

Octavianus dal rozhlásit, že Antoniovi staří přátelé, Titius a Plancus, kteří s ním pobývali v Egyptě, dopravili do Říma Antoniovu závěť. Do tohoto plánu zasvětil i oba muže, kteří z Egypta na Antoniovo svolení opravdu přicestovali a plni nenávisti ke Kleopatře si stěžovali, že jejich přítel připravila o rozum. Augustus vzpomíná, jak s jejich pomocí svinul prázdný nepopsaný pergamen a opatřil jej nečitelnou hrnčířskou pečetí, jakou byly vespod označovány egyptské hrnčířské výrobky. Plancus tento falešný dokument vzal a předal jej podle římských zvyklostí nejvyšší vestálce. Po tomto kroku vstoupil na scénu Octavianus a pod hrozbou násilí, bude-li bráněno do závěti nahlédnout, požádal vestálky, aby mu falešný testament vydaly. Poté předstoupil před římský lid a seznámil ho s obsahem poslední vůle. Reakce byla přesně taková, jakou očekával - lidé byli zděšení a zároveň znechuceni. Ještě dnes, po všech těch letech, se Augustus tetelí blahem, když si vzpomene, jak skvělou lest tehdy vymyslel.

Vandenberg zde zmínil dva zajímavé diplomatické tahy, které proti sobě Octavianus s Antoniem použili. Prohlášení Caesariona za krále králů a jediného legitimního Caesarova potomka a zfalšování Antoniova testamentu.

Antonius skutečně mezi své a Kleopatřiny potomky rozdělil území a Caesariona prohlásil za jediného syna Gaia Julia Caesara. Tento čin byl Octavianem chápán jako provokace, protože za jediného syna považoval pouze sám sebe. Co na

⁷¹Vandenberg, 2007, s. 138.

tom, že přijal jméno po zavražděném prastrýci, každý věděl, že byl jenom adoptivní syn, kdežto zpochybnit pokrevní příbuzenství mezi Caesarem a Caesarionem nešlo.

V případě zfalšované závěti si Vandenberg příběh poněkud poupravil. Prameny sice zmiňují Titia a Planca, kteří od Antonia přešli na Octavianovu stranu, ale dle Plútarcha se následující okolnosti seběhly jinak. Titius a Plancus přeběhli na Octavianovu stranu, poněvadž se k nim Kleopatra údajně chovala potupně a vědouce o Antoniově závěti, pověděli o ní mladému Caesarovi. Závěť byla uložena u vestálek a Octavianus o ni několikrát žádal. Vestálky mu ji však vydat nechtěly, a tak se pro ni vydal osobně, aby si ji vzal. Nejprve závěť údajně četl sám v soukromí a označoval si místa, proti kterým by šla vznést obžaloba. Poté vystoupil před senátem a předčítal ji veřejně. Největší důraz kladl na ustanovení týkající se pohřbu. Antonius totiž nařizoval, aby bylo jeho tělo, zemře-li v Římě, slavnostně doprovázeno přes forum a posláno ke Kleopatře do Alexandrie.⁷² Tato lest opět jen potvrzuje, že Octavianus měl skvělou intuici a byl výborným manipulátorem.

Vandenberg však nepřesně vylíčil ještě jeden zásadní okamžik, a to Octavianovu reakci, když ho Antonius po prohrané válce s Parthy požádal o nové vojáky. Octavianus rozhodně nejednal v dobré vůli, když mu posílal ony dva tisíce legionářů, ale jednal provokativně. Vědomě porušil smlouvu z Tarentu, ačkoli Antonius ji na slovo dodržel a během sicilské války mu poskytl přesně takovou vojenskou pomoc, na jaké se domluvili. Takže Octaviana k tomuto rozhodnutí nevedlo dobré srdce, jak se Vandenberg snaží čtenáře přesvědčit, ale sobeckost a kalkul.

Poté, co Vandenberg Augustovými ústy v *Denících* popsal napětí, jaké v říši před rozhodujícím střetem panovalo, rozhodl se několik dalších kapitol věnovat válce samotné.

Augustus si vybavuje, jaké pocity strachu ho při pomyšlení na další válku trápily. Věděl sice, že za ním stojí všecken lid, který mu z vlastní vůle odpřisáhl věrnost a s ním i sedm set senátorů, ale i tak ho děsila Antoniova vojenská převaha. Veškerou naději proto vkládal do bojů na souši, protože doufal, že tam by nepoměr sil nemusel být tak zřetelný. Vyzval proto Antonia, aby před jeho vojskem ustoupil od pobřeží. Antonius však chtěl námořní bitvu.

⁷²Plut., 1967, s. 657.

Augustus opět s nesmírným obdivem vzpomíná na milovaného Agrippu a vděčí mu za šťastné vyústění bitvy. Děkuje mu, že zatímco on umíral strachy, Agrippa za něj převzal velení a s částí své flotily odplul do řecké provincie, kde už Antonius s Kleopatrou netrpělivě čekali. Obdivuje lest, jakou Agrippa použil, když nenapadl nepřítelovo ležení u Aktia, jak se očekávalo, ale zaútočil a obsadil opěrný bod na jihozápadě a postavil tak jeho strategii na hlavu - z útočníků učinil obránce. Vzpomíná, jak mu dal Agrippa znamení k výpadu a jaké se ho začaly zmocňovat pocity, když spatřil Antoniovy flotily na obzoru. Odvahy mu dodalo až zjištění, jaká situace nastala v ležení protivníků. Antoniovy vojáky zasáhla horečka, která likvidovala celé lodní posádky. Musel proto začít spalovat lodě, kterým posádky chyběly.

Když konečně nastala bitva, Octavianus přenechal veškerá rozhodnutí na Agrippovi. Augustus sebekriticky přiznává, že ačkoli anály podávají jako vítěze jeho, pravým hrdinou je Agrippa. S genialitou jemu vlastní dokázal proměnit početní převahu nepřítele v jeho nevýhodu. Antoniova flotila byla nejen početnější, ale i větší co do rozměrů lodí. Pokud by měla bitva probíhat na otevřeném moři, neměli by šanci, ale Agrippovi se podařilo dotlačit nepřítele do Ambrakského zálivu a tam mu úspěšně bránit v tom, aby uplatnil převahu svých lodí. Když Kleopatřiny lodě nepozorovaně propluly mezi bojujícími stranami, aby opustily bitevní pole, přeskočil Antonius z velitelské lodi na pětiřadou veslici a vydal rozkaz následovat Kleopatru. Bitva skončila pro Octaviana vítězně a jeho kořistí bylo tři sta lodí.

Augustus vzpomíná, jak zavrženíhodným způsobem se po bitvě u Aktia zachovala Kleopatra. Antoniovi se vyhýbala a dokonce ho vypudila na malý ostrůvek, odkud neměl do hlavního města přístup. Zároveň vyslala k němu, Octavianovi, posly s úpěnlivými prosbami o milost pro své děti. Pokoušela se na něj použít i ryze ženské zbraně, ale ačkoli měl Octavianus ženy velice rád, vůči jejím lichotkám byl zcela imunní. Stačilo mu vzpomenout si, jakým způsobem ošálila jeho otce a začal jí lomcovat odpor. Požadoval po Kleopatře Antoniovo vydání, což však odmítla. Místo toho vydala Antoniovi Octavianova propuštěnce Thyrsa. Antonius ho nechal zbičovat a provokativně jej poslal zpět. Octavianus stále čekal, že mu Kleopatra Antonia vydá, to se ale nestalo.

Po vítězství, kterého dosáhl na souši bez boje, se mu vzdala i flotila nepřátel. Kleopatra i Antonius se začali ze strachu o své životy skrývat, až se začalo proslýchat, že Kleopatra skoncovala se životem. Kleopatřina smrt byla pouze

sehraná a Augustus ji po všech těch letech stále podezírá, že vše sehrála jen proto, aby dohnala Antonia k sebevraždě. Antonius v zoufalství nalehl na vlastní meč. Při umírání se dozvěděl, že Kleopatra se uchýlila do mauzolea u chrámu bohyně Ísis a nechala za sebou zvednout padací dveře. Nechal se k ní odnést a údajně skončil v jejím náručí.

Dnes Augustovi nezbyvá než si přiznat, že se setkání s Kleopatrou obával, měl strach z jejích kouzel. Rozhlásil proto, že ji nechá při svém triumfálním pochodu vláčet Římem. Byl totiž přesvědčen, že až se o tom dozví Kleopatra, dobrovolně skoncuje se životem, aby se takovému ponížení vyhnula.

Augustus si vybavuje, jak mu ještě před naloděním, předali Kleopatřin zapečetěný dopis, ve kterém projevovala přání, aby byla pohřbena vedle Marka Antonia. Augustus se nikdy netajil tím, jak Kleopatru nenávidí, ale ve dvou věcech jí vzdává svůj obdiv. V tom, jakou měla hrdost a s jakou vznešeností opustila pozemský život. Připouští, že „*i když žila jako běhna, zemřela jako královna, hodná svého velkého předka Alexandra. Spatřit tu, které jsem se, dokud žila, vyhýbal, jsem odmítl, byl jsem však obšírně informován, že ji našli v královském ornátu, ležící na zlatém loži s úsměvem ve tváři a bez viditelných stop či známek smrtelného zápasu. Usmrtila ji strážci neodhalená zmije ve džbánu, do kterého odhodlaně ponořila svoji paži. Tak skoncovala s životem podle svého a ne mého přání. Její hrdé umírání, které jí závidím, opěvuje i Horatius.*“⁷³

Další Augustovy myšlenky patří událostem, které následovaly po vítězství u Aktia. Správu Egypta svěřil místodržitelství, v jehož čele byl *praefectus Aegypti*. Místnímu lidu ponechal jeho božstva a smrtí trestal jen ty, kteří uvedli do nebezpečí jen jeho samotného nebo představovali ohrožení budoucnosti římského státu. Pokud jde o Kleopatřiny potomky, Caesariona nechal usmrtit, ale ostatní děti ušetřil.

Při návratu do Říma jej lid zahrnul bouřlivými ovacemi. Na znamení míru v celém římském impériu dal zavřít brány chrámu boha Iana. Tehdy začal, přestože titul Augustus mu byl udělen až o dva roky později, augustovský zlatý věk, období blahobytu a míru, svornosti a štěstí, spravedlnosti a slušnosti.⁷⁴

Vandenberg si průběh bitvy u Aktia opět poněkud pozměnil a přizpůsobil pro potřeby své knihy, avšak v podstatě je jeho interpretace pravdivá.

⁷³Vandenberg, 2007, s. 161.

⁷⁴Vandenberg, 2007, s. 163.

Po předložení Antoniova testamentu senátu mohl začít Octavianus konečně jednat zcela otevřeně. Antoniovi byla odejmuta všechna privilegia a byla vyhlášena válka, ne však Antoniovi, ale Kleopatře, byla to její vojska, která ohrožovala Řím a Itálii. Octavianus věděl, že pokud chce zahájit občanskou válku, potřebuje získat veřejnost na svou stranu. Vandenberg popisuje podporu lidu jako zcela dobrovolnou. Zda byla podpora lidu Octavianovi zcela dobrovolná, není jasné. Byly sice vybudovány dva nové akvadukty a v Římě vyhloubeny studně, což na obyvatelstvo jistě udělalo velký dojem, ale rozhodování lidových mas ovlivnily i další okolnosti. Octavianus disponoval velkým vojskem a s jeho pomocí si byl schopen podporu snadno vynutit. Navíc z doby vysídlování obyvatelstva po filippské válce žily v italských městech tisíce veteránů, kteří stáli na Octavianově straně a byli ochotni plnit jeho příkazy. Jejich věrnosti Octavianus brzy využil. K nastávající válce potřeboval nejen co největší podporu, ale také peníze, které neměl. Nechal proto mezi obyvatelstvem vybrat čtvrtinu ročního příjmu. V některých oblastech vypukly vzpoury, které jeho vojáci snadno potlačili. Takže Vandenbergův výklad, že obyvatelstvo podpořilo Octaviana zcela dobrovolně, není přesný. Je však nutné dodat, že ačkoli Vandenberg popsal situaci nepřesně, popsal ji stejně jako Augustus, což je v knize, která má být soukromým císařovým deníkem, na místě.

Octavianova politika byla propagandistická a velice chytrá. Dokázal bravurně využít každé záminky, aby vše naznačovalo, že jedině on dokáže ctít tradici Říma a být mužem v jeho čele. Již během příprav na válku započal s výstavbou své hrobky. Nešlo mu čistě o hrobku samotnou, ale dával tak demonstrativně najevo, že na rozdíl od Antonia považuje za centrum impéria Řím. Jeho záměr pochopitelně splnil očekávání.

Válku samotnou chtěli Markus Antonius s Kleopatrou vést na území Itálie. Octavianus věděl, že tomu musí zabránit, bylo proto nutné hned od začátku dobře taktizovat. Naštěstí po jeho boku stát věrný Agrippa, kterému se podařilo dostat vojsko přes Jaderské moře až do blízkosti protivníkových oddílů, které měly z jihu zajišťovat zásobování většiny vojáků koncentrovaných v Ambrakijském zálivu. Agrippa oddíly porazil a zásobování tak bylo znemožněno. Mezitím Octavianus s vojskem postupoval z Korkýry směrem k jihu. Antonius byl pod čím dál silnějším tlakem a začalo být zřejmé, že jeho původní plán nemůže vyjít. Navíc se ve vojsku začala objevovat častá dezerce způsobená jednak zamezením přísunu potravin pro

vojáky a v případě východních rodů nechtě dále bojovat za Kleopatru, která postupně ztrácela na síle. Augustus v *Res gestae* neopomenul zdůraznit, že *pod jeho prapory bylo více než 700 senátorů*.⁷⁵ Senátoři, kteří Antonia opustili, nebojovali po Octavianově boku z lásky k římské vlasti, ale z vypočítavosti. Senátoři si všimli, že Antoniovo vojsko nebezpečně zesláblo, Octavianus posílil a zároveň si uvědomovali, jaké výhody s sebou nese bojovat na straně předpokládaného vítěze. Octavianus později skutečně na účast u Aktia kladl důraz a pamatoval na ty, co stáli na jeho straně. Ostatně sám v *Res gestae* uvádí, že *ze sedmi set senátorů, kteří jej podpořili, bylo 83 těch, kteří se stali konzuly buďto předtím, nebo potom až do toho dne, kdy sepsal Res gestae a kněží asi 70*.⁷⁶

2. září 31 př. Kr. došlo k rozhodujícímu střetnutí. Antoniovo postavení bylo čím dál slabší a situace se pro něj a jeho flotilu v čele s C. Sosiou začala jevit beznadějnou. Poté, co Agrippa učinil další geniální manévr a podařilo se mu, ač s mnohem menšími loděmi než jakými disponoval Antonius, dostat protivníka do úzkých, dala se Kleopatra, která bitvu sledovala z bezpečí Aktijské zátoky, na útěk. Napnula plachty a Markus Antonius se k ní zanedlouho připojil. Bitva byla rozhodnutá. Poražené vojsko přešlo na stranu vítěze.

Antonius a Kleopatra cítili, že definitivní porážce se nevyhnou, přesto se ještě pokusili o odpor. Neúspěšně. Octavianus se je vydal pronásledovat a porazil Antonia nedaleko Alexandrie. Ten poté spáchal sebevraždu. Dle legend Antonius zemřel v náručí Kleopatry, která skonala krátce po něm, když se údajně nechala do prsou uštknout posvátnou kobrou. Octavianus měl v úmyslu Kleopatru ušetřit a předvést ji v Římě při svém triumfu, ona raději volila smrt. Gaius Velleius Paterculus smrt Antonia a Kleopatry popisuje takto: „Antonius se sám neohroženě usmrtil tak, že mnohé výtky liknavosti svou smrtí vyvadil. Kleopatra pak oklamavší své strážce, dala si přinést zmijsi a zemřela jejím uštknutím, prázdná jsou ovšem ženského strachu.“⁷⁷

Antoniova a Kleopatřina smrt je dodnes nejasná a její způsob neprokazatelný. Přesto legenda o nešťastném konci těchto milenců dodnes inspiruje umělce z nejrůznějších oborů a jejich díla se těší přízni široké veřejnosti. Existuje nespočet literárních, filmových, divadelních i výtvarných děl s námětem vášnivé lásky mezi

⁷⁵Aug., v: Eck, 2007, s. 104.

⁷⁶Aug., v: Eck, 2007, s. 104.

⁷⁷Vell, 1902, s. 110.

krásnou a mocnou Egyptáňkou a udatným Antoniem a tento námět je atraktivní do dnešních dnů. Toho si byl jistě vědom i Vandenberg při psaní „Deníků“, neboť se k mýtu o posvátném hadovi také přiklání. V tomto případě je však fabulace zcela pochopitelná a je na místě, neboť čtenáři by mu jistě neodpustili, kdyby Kleopatřinu a Antoniovu smrt nepopsal v duchu této romantické legendy.

Octavianus byl jistě zklamán, že Římané neuvidí Kleopatru, jeho nejskvostnější trofej, ale smutek ho musel záhy přejít, když zjistil, jaké bohatství po sobě egyptská královna zanechala. Octavianus tak získal novou provincii, ale i exotické poklady, díky nimž mohl nejen odměnit všechny své stoupence, ale také slavit trojitý triumf, z toho *jeden nad Illyrikem, druhý za vítězství u Aktia, třetí nad Kleopatrou*.⁷⁸ Po návratu nechal na znamení míru v celé říši zavřít svatyni Iana Quirina v Římě, což v *Knize zlověstných znamení* potvrzuje i Aurelius Viktor: „*Přece však jako třetí po Numovi uzavřel chrám boha Jana, jakmile zvítězil nad Antoniem; tak bylo v Římě zvykem, když utichly války.*“⁷⁹ Ačkoli byl Řím u vytržení a mladého Caesara vítal jako hrdinu, našli se i tací, kteří se k jeho politice stavěli odmítavě. Svůj zdrženlivost dává ve svých verších najevo například básník Sextus Aurelius Propertius.

*A kdyby každý chtěl tak životu prchat,
milovat a pak vínem opojen snít,
nebylo by už krvavých bojů, válečných korábů, bitev,
po moři u Aktia by neplavaly už mrtvoly našich
a Řím by nemusel, poražen vlastními triumfy,
rozpouštět v zoufalství vlasy.*⁸⁰

2. 6. Období Augustovy vlády

Vandenberg věnuje převážnou část knihy období od Octavianova narození až po vítěznou bitvu u Aktia, která jej vynesla do čela římské říše. Augustus se rozpomíná na důležité události svého života a Vandenberg se na základě těchto vzpomínek snaží přiblížit jeho osobnost. Následujícím rokům se věnuje pouze ve

⁷⁸Perioch., v: Liv., 1979, s. 438.

⁷⁹Aur. Vict, v: Herod., 1975, s. 211.

⁸⁰Prop., 1962, s. 24.

zkratce a spíše jen formou narážek než souvislým vypravováním, jako tomu bylo v první polovině knihy. Poté, co si Augustus připomenul okolnosti, které jej vynesly do čela impéria, začínají být jeho zápisy stále filozofičtější a reflexivnější, jen občas vzpomene na události z období své vlády. Spíše než jim věnuje své myšlenky úvahám o životě a vzpomínkám na své přátele, se kterými v duchu rozmlouvá, a starostem o budoucnost *Římského impéria*. S každým dnem si uvědomuje blížící se konec. I přesto se čtenář ze života císaře Augusta může něco málo dozvědět. Tyto informace však nabízejí spíše představu toho, co císař během své vlády vybudoval, než popis jeho osobnosti.

Císař Augustus připomíná zákon, jímž omezil výšku domů na sedm poschodí. Vysoké budovy poskytovaly domov až pěti stům lidí a byly ideálním místem pro šíření chorob a výběr daní lichváři. Řím však obohatil i jinak. Nechal jej například rozdělit do čtrnácti okrsků a jeho nejostudnější čtvrtě spálil a vystavěl znovu. Dalším požárům zabránil tak, že na žádost veřejnosti zřídil hasičský sbor. Vzpomíná také na všechny důležité stavby, zejména chrámy, které během svého života vystavěl. Doufá, že jej díky tomu bohové přijmou mezi sebe, neboť výstavbou svatostánků si je jistě naklonil. Vzpomíná také na zákon *Lex Julia de ambitu*, jímž učinil přítrž kšeftaření s úřady. Ti, kteří si úřad koupili za peníze, jsou po skončeném působení v něm na pět let vyloučení z možnosti zastávat jakýkoli úřad. Mravnostními zákony zase vyřešil rozšíření nemravnosti vyvolané zmatky občanských válek.⁸¹ Zákony (zejména zákon o manželství) byly ale natolik přísné, že v jejich důsledku propukaly nepokoje.

S patřičnou pýchou se chlubí, jakých rozměrů během jeho vlády nabylo římské impérium, nad kterým slunce nezapadá, protože zapadá-li slunce na nejzazším západě, aby uvolnilo místo noci, zahání současně noc na východě, kde v tu dobu začíná nový den.⁸² Císař se projevuje zároveň jako velký obdivovatel a milovník přírody, když barvitě popisuje vegetaci své říše.

Větší prostor nechává císař Augustus ve svých zápisech pouze neúspěšné válce s Germány. Zemi Germánů i Germány samotné popisuje s despektem, přesto porážku, kterou od nich utrpěl, považuje za významnou událost v dějinách impéria. Neboť okolnosti porážek, nikoli vítězství, ovlivňují dějiny státu a znepokojují jeho panovníka.

⁸¹Vandenberg, 2007, s. 211.

⁸²Vandenberg, 2007, s. 194.

Itálie byla delší dobu vystavována vpádům germánských kmenů, které již císař nebyl ochoten déle trpět. Významné postavení měli ve válce Augustovi nevlastní synové Tiberius a Drusus, které nejprve pověřil podrobením *Raetie* a *Vindelicie*, později stanuli v čele samotných bojů. Drusovi se sice podařilo přinutit Marobuda, krále Markomanů, aby se se svým lidem stáhnul na východ od řeky Mohanu, kde ale shromáždil řadu dalších kmenů, z nichž sestavil silné vojsko. Během bojů však Tiberia zastihla zpráva o povstání v Panonii. Ten neváhal a obrátil vojsko směrem na jih. Situace pro Marobuda byla více než příznivá. On však situace nevyužil a naopak uzavřel s Římany mír. Augustus na jeho gesto vzpomíná s povděkem.

Se smutkem vzpomíná na porážku, kterou říši zasadil vůdce Cherusků Arminius, který ač byl vychován v Římě a v duchu římských mravů, přestoupil na germánskou stranu. Důvodem bylo zavedení římského práva v provincii Germania, které zavedl místodržící Quintilius Varus. V provincii vypuklo povstání, kterému za oběť padly tři legie. O budoucnost říše u severních hranic si Augustus dělá starost, protože si uvědomuje, jak silného protivníka v podobě Germánů zde římská říše má.

Augustus skutečně během dlouhých válek s Germány zaznamenal řadu zničujících porážek, přesto byl v Římě vnímán jako největší dobyvatel v jeho dějinách. Koneckonců udatnost a neporazitelnost byly jednou ze ctností, které mu byly senátním usnesením přiznány. V případě bojů s Germány se sice jednalo o zásadní zahraničněpolitický neúspěch, ale ostatními úspěšnými výboji připoutal k říši území, která zůstala jeho součástí ještě následujících několik set let. *K římské říši připojil Raety a Ilyrikum a zkrotil divoké cizí národy s výjimkou Germánů.*⁸³

2. 7. Augustus a jeho nejbližší

Vandenberg se při psaní *Deníků* snažil přiblížit zejména politickou situaci, které Augustus musel čelit a kterou i sám spoluvytvářel, ale zároveň pamatoval i na jeho rodinu a přátele, kteří jej obklopovali.

Augustus v zápisech naznačuje svůj komplikovaný vztah ke své druhé manželce Livii a jediné dceři Julii. S oběma ženami se čtenář setkává v průběhu celé knihy. Císař se vzrušením vzpomíná, jak jej Livia jako mladého muže

okouznila a jak se s ní oženil, ačkoli byla vdaná za jiného muže a dokonce s ním čekala potomka. Jeho láska k ní byla veliká a přiznává, že trvá stále a to i přes to, že Livia je povýšená a svým jednáním jej často ponižuje. O Livii se již za jejího života šířilo mnoho historek o její ctižádostivé povaze a snaze protlačit syna Tiberia na císařský trůn. Historik Tacitus v *Letopisech* dokonce zmiňuje, že se vyskytlo podezření, že se Livia pokusila Augusta otrávit.⁸⁴

V případě Julie Augustus rozhodně nevystupuje jako milující otec. Naopak. Když o ní píše, je plný zášti. Vyčítá jí její nemravný způsob života a komplot, který spřádala společně se synem Marka Antonia, Iullem Antoniem. Po jeho odhalení ji poslal do vyhnanství na ostrov Rhodos a nechtěl s ní mít již nic společného.

Nejčastěji však císař vzpomíná na své věrné přátele. Na Tita Livia, kterého nazývá věrným přítelem a často s ním v duchu rozmlouvá. Na básníky Horatia a Vergilia, jejichž básnické umění bezmezně obdivuje a své zápisy prokládá verši z jejich děl. Vzpomíná na svého synovce Marcella, syna sestry Octavie, kterého považuje za jednoho ze svých nejmilejších a obdivuje, s jakou statečností jej provázel v kantaberské válce a v triumfu po návratu z bitvy u Aktia jel po jeho pravici. Vzpomíná na Maecenata, se kterým rád popíjel a rozmlouval. Augustovy myšlenky se často vracejí i k Marku Tulliu Ciceronovi, který mu usnadnil cestu k politickému vrcholu. Stále truchlí nad jeho smrtí, za kterou se cítí částečně zodpovědný. Cicero se k němu vracívá ve snech a dlouze s ním rozmlouvá o životě. Takto Augustus rozmlouvá i s mnoha jinými filozofy, historiky a dalšími významnými muži, kterých si váží pro jejich moudrost. Mnohokrát vzpomene na to, že všichni jeho přátelé jsou již po smrti a smutní po nich. Podle Augusta „nejstrašnější zkušenost stárí je, jestliže člověk přežívá svoje přátele. On sám přežil všechny: Vergilia, Agrippu, Maecenata a Horatia. S každým přítelem, který tě opouští, umírá i kus tebe. Vergilius jej obdařil sebedůvěrou, Horatius mu dal radost ze života, Agrippa byl jeho druhé Já. Toho postrádá nejvíc.“⁸⁵

Nejčastěji však Augustus svůj obdiv vzdává Agrippovi. Znali se již od dob jejich jinošských let a po celý život byli přáteli. Augustus mu vděčí za řadu vítězných bitev, ve kterých mu svěžil velení. U Filipp stál po jeho boku, u Aktia velel jeho flotile, u Naulochu zvítězil na Sextem Pompeiem. Nebyl však jen

⁸³Aur. Vict., v: Herod, 1975, s. 211.

⁸⁴Tac., 1975, s. 24.

⁸⁵Vandenberg, 2007, s. 189.

geniálním bojovníkem. Své hodnoty prokazoval i ve chvílích, kdy jako praetor urbanus daroval lidu vodovody a lázně, dal proměřit říši, vypracoval itinerář a vše popsal v tabulkách, které Římanům zpřístupnil v sloupové síni na Martově poli. Dal vystavět chrám k počtě všech bohů, který Římané nazývají panteon, protože v něm jsou sochy mnoha božstev.⁸⁶

Popisu vztahů, které měl Augustus zejména se svými přáteli, podává Vandenberg poměrně přesně. Augustus si údajně nesmírně vážil svých přátel, zejména pak Agrippy, a moudrých a vzdělaných mužů, kterými se rád obklopoval, což potvrzuje i Aurelius Viktor, když píše, že: „*se choval náležitě a jako prostý občan, i když miloval přesměřil přepych a velmi rád spal. Nesmírně ctil vzdělané muže, jichž kolem sebe soustředil značný počet.*“⁸⁷ To ostatně prokázal mnohokrát. V době jeho vlády byly velmi příznivé podmínky pro rozvoj umění, zejména pak literatury. Dodnes se po něm nazývá jedno z vývojových období v literatuře - období Augustovo. Spisovatelé a jejich díla již nebyli považováni za podřadné, ale naopak. Těšili se přízni nejen vyšších kruhů, ale i dalších intelektuálů a obdiv k velkým literátům se začal šířit i mezi prosté obyvatelstvo.

Ačkoli se Augustus ve svém životopise prezentuje jako neohrožený vojevůdce a dobyvatel, skutečnost byla trochu jiná. Vandenberg na Augustův vztah k bojům a válečnému velení v knize narazil mnohokrát a lze konstatovat, že ho popsal věrohodně. Navzdory *Res gestae* vypovídají historické prameny o tom, že rozhodně nebyl rozeným válečníkem a rozhodování v bitvách přenechával Agrippovi, díky němuž Augustus vyhrál významné střety. Proto působí zápisy, ve kterých Augustus Agrippovi děkuje a považuje jej, na rozdíl od sebe, za skutečného hrdinu, věrohodně.

⁸⁶Vandenberg, 2007, s. 190.

⁸⁷Aur. Vict, v: Herod., 1975, s. 211.

Závěr

3. 1. Obecné zamyšlení o vztahu mezi historickou realitou a fabulací

Naše téma vyvolává obecnější otázku po vztahu mezi historickou realitou a fabulací historického románu. Někdy se uvádí, že historický román je z literárního hlediska nejvíce konvenčním žánrem. Poskytuje prý málo místa k projevení autorovy invence, často mívá sklony k popisnému realismu. Můžeme samozřejmě jmenovat světové historické romány, které mají vysokou uměleckou hodnotu (například dílo Miky Waltariho), které otevírají prostřednictvím historického příběhu nové obzory a jsou prohloubením umělecké tvorby. V českých zemích jsou zkušenosti s historickým románem značně rozpačité. F. X. Šalda hodnotil české historické romány velice negativně. Jediným historickým románem, jehož si vážil, bylo Durychovo složité a mnohovrstevnaté *Bloudění*. Trnem v oku mu naopak byly romány Jiráskovy. Tato situace české historické prózy je dána především značnou ideologizací historického myšlení, inflace historismu v próze přetrvává. Jiráskovo dílo, které zastínilo ostatní autory, bylo pojímáno jako románový výklad Palackého dějin. A pro literaturu není nic nebezpečného, než pokud přestane mít hodnotu jako individuální výpověď autora. Pokud něco dokáže spolehlivě umrtvit historický román, je to především striktní poslušnost vůči nějakému kanonickému výkladu historické reality. Román musí být naopak schopen historickou látku uchopit živě, má být svědectvím originality. Vždy má být respektována autorova svoboda nakládat podle svých záměrů s historií. I při naprostém respektu k jeho tvůrčí a umělecké svobodě by však měl autor ctít základní historická fakta. Pokud například popisuje druhou světovou válku a její politické pozadí, sám určuje psychologii jednotlivých postav, nesmí však přetvářet realitu (například popírat holocaust). Literát není a nemá být historikem, zároveň by však neměl tvořit takovou fikci, která jde proti základním historickým faktům, jestliže se román nazývá historickým. Zůstaňme tedy u toho, že autor má plné právo na vlastní, subjektivní výklad, zároveň by však neměl zamlčovat fakta. A jak jsme již uvedli, historický román je především románem a měl by mít literární hodnotu. Dobrým příkladem zde může

být známý román Umberta Eca *Jméno ruže*. Příběh věrohodně přibližuje prostředí středověkých klášterů. Je zajímavým dílem pro běžného čtenáře, který jej může vnímat jako detektivní příběh. Filosofický spor o univerzálie mezi realisty a nominalisty je další dimenzí příběhu. A jsou zde ještě jiné vrstvy, propojování symbolů a znaků, obecně snad příběh vypovídá o neuchopitelnosti pravdy. Můžeme tedy závěrem konstatovat, že nejpřednější je na historickém románu jeho estetická kvalita a širší přesah z historie do jiných oblastí.

3. 2. Zhodnocení Vandenbergova díla

Na závěr se pokusím odpovědět na otázku, kterou jsem si položila v úvodu své práce. Jaký obraz podává Philipp Vandenberg o císaři Augustovi? Odpovídá tento obraz prokázaným faktům historické reality?

Domnívám se, že Vandenbergův román se v mnoha případech od historické reality značně odklání. Autor pojal císaře Augusta jako člověka z masa a kostí, který na sklonku svého života bilancuje a hodnotí svůj život. Zaměřil se na psychologii hlavní postavy a ačkoli je evidentní, že během psaní využil historické prameny, popis působí nepřesně. Augustus v knize chápe sám sebe jako muže, který jednal v kompromisech a v řadě svých jednání byl ovlivňován třetími osobami. To si velmi vyčítá a obdivuje svého božského otce, který vždy jednal cíleně a samostatně. Navíc nepůsobí příliš sebevědomě a spíše má tendenci se za většinu svých činů omlouvat a své chyby svádět na mladickou nerozvážnost. V tomto duchu uvažuje Augustus v průběhu celé knihy a já se s autorem neztotožňuji. Podle mého názoru je po prostudování pramenů a odborné literatury zcela patrné, že Augustus od počátku své politické kariéry jednal samostatně a promyšleně, projevoval se jako skvělý diplomat s obdivuhodnou intuicí. Uvědomme si například, jaký byl, a to zcela prokazatelně, jeho vliv na masy vojáků, jakým způsobem s nimi dokázal manipulovat. Cožpak by vojsko mohlo poslouchat někoho, kdo si nestojí za svými názory a nepůsobí jako někdo, kdo bezpečně ví, co dělá? Augustus musel být mimořádně charismatický a inteligentní a svých sobeckých cílů se snažil dosáhnout od počátku své kariéry.

Vandenberg v knize dále prezentuje Augusta jako velkého moralistu, který mimo jiné odsuzuje proskripce a truchlí pro oběti, které kvůli nim přišly o život. Je pravda, že Augustus měl pravděpodobně přátelský vztah s Ciceronem, jež v době

být známý román Umberta Eca *Jméno růže*. Příběh věrohodně přibližuje prostředí středověkých klášterů. Je zajímavým dílem pro běžného čtenáře, který jej může vnímat jako detektivní příběh. Filosofický spor o univerzálie mezi realisty a nominalisty je další dimenzí příběhu. A jsou zde ještě jiné vrstvy, propojování symbolů a znaků, obecně snad příběh vypovídá o neuchopitelnosti pravdy. Můžeme tedy závěrem konstatovat, že nejpřednější je na historickém románu jeho estetická kvalita a širší přesah z historie do jiných oblastí.

3. 2. *Zhodnocení Vandenbergova díla*

Na závěr se pokusím odpovědět na otázku, kterou jsem si položila v úvodu své práce. Jaký obraz podává Philipp Vandenberg o císaři Augustovi? Odpovídá tento obraz prokázaným faktům historické reality?

Domnívám se, že Vandenbergův román se v mnoha případech od historické reality značně odklání. Autor pojal císaře Augusta jako člověka z masa a kostí, který na sklonku svého života bilancuje a hodnotí svůj život. Zaměřil se na psychologii hlavní postavy a ačkoli je evidentní, že během psaní využil historické prameny, popis působí nepřesně. Augustus v knize chápe sám sebe jako muže, který jednal v kompromisech a v řadě svých jednání byl ovlivňován třetími osobami. To si velmi vyčítá a obdivuje svého božského otce, který vždy jednal cíleně a samostatně. Navíc nepůsobí příliš sebevědomě a spíše má tendenci se za většinu svých činů omlouvat a své chyby svádět na mladickou nerozváženost. V tomto duchu uvažuje Augustus v průběhu celé knihy a já se s autorem neztotožňuji. Podle mého názoru je po prostudování pramenů a odborné literatury zcela patrné, že Augustus od počátku své politické kariéry jednal samostatně a promyšleně, projevoval se jako skvělý diplomat s obdivuhodnou intuicí. Uvědomme si například, jaký byl, a to zcela prokazatelně, jeho vliv na masy vojáků, jakým způsobem s nimi dokázal manipulovat. Cožpak by vojsko mohlo poslouchat někoho, kdo si nestojí za svými názory a nepůsobí jako někdo, kdo bezpečně ví, co dělá? Augustus musel být mimořádně charismatický a inteligentní a svých sobeckých cílů se snažil dosáhnout od počátku své kariéry.

Vandenberg v knize dále prezentuje Augusta jako velkého moralistu, který mimo jiné odsuzuje proskripce a truchlí pro oběti, které kvůli nim přišly o život. Je pravda, že Augustus měl pravděpodobně přátelský vztah s Ciceronem, jež v době

proskripcí přišel o život, avšak Augustovo truchlení nad tímto obdobím se mi zdá nevěrohodné a domnívám se, že samotný Augusta/vzpomínky na toho období netrápily tak, jak si Vandenberg představuje. Z pramenů a odborné literatury je patrné, že Augusta k jejich schválení nikdo nenutil a naopak je sám využíval. V budoucnu pak projevil ještě mnohokrát, jak je chladnokrevný a sobecký, vzpomeňme například, jak nechal ukřižovat oněch šest tisíc otroků po sicilské válce nebo jakou vedl propagandistickou kampaň proti Antoniovi, když podle svého překrucoval fakta a veřejně jej pomlouval. Zde se zároveň opět projevuje jeho síla manipulovat, neboť vliv, jaký měl na veřejné mínění, byl ohromný.

Další povahový rys, na který se Vandenberg zaměřuje, je jeho zbabělost a panický strach z válek. V tomto případě musím konstatovat, že autor Augusta prezentuje poměrně věrohodně, i když trochu přehnaně. Z pramenů a odborné literatury je evidentní, že Augustus byl sice geniální diplomat, ale nebyl válečníkem ani vojevůdcem. V bojích, kterých se kdy zúčastnil, přenechával hlavní velení druhým, zejména pak Agrippovi. Vandenberg v tomto případě evidentně čerpal ze Suetoniových historek.

Autor se také zaměřil na Augustovy vztahy s rodinou, přáteli i s politickými rivaly. I zde je popis věrohodný. Zejména pokud jde o vztah s Agrippu, kterému Vandenberg v knize věnoval asi největší prostor. Prameny zmiňují, že Augusta a Agrippu pojilo celoživotní osobní přátelství.

S autorem se shodují i v případě, kdy prezentuje Augusta jako vzdělaného muže se zájmem o literaturu a další vědní obory. Prameny potvrzují, že v době vlády císaře Augusta byly vhodné podmínky pro vývoj umění, zejména pak literatury. Císař se rád obklopoval intelektuály a s mnohými měl nadstandardní vztahy.

Závěrem musím konstatovat, že se s autorovým pohledem na Augusta neztotožňuji. Faktem je, že se nijak výrazně neodklání od historických událostí. Některé události si sice pozměňuje pro potřeby románu, ale celkové vyznění historické události je v podstatě pravdivé. Jeho dílo je však psychologický román, proto se zaměříme zejména na hodnocení psychologie hlavního hrdiny. Dle mého názoru Vandenberg Augusta neprezentuje způsobem, jaký by si takto výjimečný státník zasloužil. Běžný čtenář, který nemá ani průměrné znalosti o období antiky, si podle mého názoru udělá o císaři Augustovi nesprávnou představu. Považuji za nevhodné, aby byl Augustus popisován jako někdo, kdo jednal pouze

v kompromisech a pod vlivem jiných, když je zřejmé, jak promyšlenou politiku od počátku vedl. Chápu záměr ukázat významného státníka jako člověka, který je schopen sebereflexe a dokáže o sobě smýšlet kriticky. Navíc román byl sepsán v době, kdy lidé dnes a denně sledují politiky a hlavy státu, o kterých je obecně smýšleno jako o těch, kterým jde pouze o vlastní blaho a nedomýšlejí důsledky svých činů, takže román je v tomto případě jakýmsi kontrastem a jeho hrdina splňuje to, co lidé od politiků očekávají - sebereflexi a schopnost uznat vlastní chybu. Přesto mě způsob, jakým Vandenberg Augusta popsal, nepřesvědčuje. Domnívám se, že Augustus si zaslouží, aby jeho státnické schopnosti byly vyzdvihovány a s tím samozřejmě zdůrazněna i krutost a sobeckost, s nimiž toho všeho dosáhl. Augustus si zaslouží, aby o něm veřejnost smýšlela jako o zakladateli římského impéria a ne pouze jako o zbabělci a oportunistovi, a proto bych čtenáři, který se chce něco o císaři Augustovi dozvědět, tento román nedoporučila.

4. Seznam použité literatury a pramenů

Seznam literatury:

ECK, W.: *Augustus*, Vyšehrad, 2004.

VANDENBERG, P.: *Tajné deníky císaře Augusta*, Klokan, 2007.

Seznam pramenů:

APPIÁNOS, *Krise římské republiky*, přel. Jan Burian a Bohumila Mouchová, Praha, Svoboda, 1989.

AURELIUS PROPERTIUS, SEXTUS: *Elegie*, přel. Vladimír Šrámek, Praha, Mladá fronta, 1962.

AURELIUS VIKTOR, SEXTUS: *Kniha o císařích*, v: HÉRÓDIANOS, *Řím po Marku Aureliovi*, přel. Jan Burian a Bohumila Mouchová, Praha, Svoboda, 1975.

Res gestae Divi Augusti, v: ECK, W., *Augustus*, vyšehrad, 2004, str. 99-106.

PLÚTARCHOS, *Životopisy slavných Řeků a Římanů*, přel. Antonín Hartmann, Praha, Odeon, 1967.

POMPEIUS TROGUS v: Iustinus, *Výtak z dějin filippských Pompeia Troga*, přel. Fr. Kot., Praha, 1904.

TITUS LIVIUS: *Dějiny římské od založení města*, kn. VII, přel. Marie Husová a Pavel Kucharský, Praha, Svoboda, 1979.

PLINIUS SECUNDUS, GAIUS: *Kapitoly o přírodě*, přel. František Němeček, Praha, Svoboda, 1974.

SUETONIUS TRANQUILLUS, GAIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, přel. Bohumil Ryba a Jana Nechutová, Praha, Svoboda, 1974.

TACITUS, *Letopisy*, přel. Antonín Minařík a Antonín Hartmann, Praha, Svoboda, 1975.

VELLEIUS PATERCULUS, GAIUS: *Dějiny římské až ku konsulatu M. Vinicia*, přel. Fr. Kott, Praha, 1902.

VERGILIUS MARO, PUBLIUS: *Zpěvy rolnické a pastýřské*, přel. Otmar Vaňorný, Praha, 1937.

5. Přílohy

Příloha č. 1: Octavianus Augustus jako Jupiter, detail, Petrohrad Ermitáž

Zdroj: ECK, W.: *Augustus*, Vyšehrad, 2004.

Příloha č. 2: Mapa římské říše

Zdroj: ECK, W.: *Augustus*, Vyšehrad, 2004.

Mapa římské říše

Příloha č. 3: Mapa římské říše

Zdroj: ECK, W.: *Augustus*, Vyšehrad, 2004.

Příloha č. 4: Augustus a jeho rodina
 Zdroj: ECK, W.: *Augustus*, Vyšehrad, 2004.

AUGUSTUS A JEHO RODINA

